

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Krønike-Riim til Børne-Lærdom med Indledning og Anmærkninger

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Krønike-Riim til Børne-Lærdom med Indledning og Anmærkninger", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1829_477A-com-shoot-idm71.pdf (tilgået 10. maj 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ganske vist.

undervisningsmetode.

nogen som helst.

eleven.

gennemgået.

midtpunkter, omdrejningspunkter.

førstnævnte.

oldtidens.

nær ved, omkring; i forhold til.

stormagter; store folkeslag.

Storbritannien, modsat de mindre af De Britiske Øer.

velbevandrede, sikre i stoffet.

en ørken, hvori man ikke må lade børnene vandre omkring. Her alluderes til israelitternes 40-årige ørkenvandring, beskrevet i Mosebøgerne.

toldregnskaber.

dvs. varer.

samfundsmedlemmer.

gå rundt på må og få.

her formentlig i overført betydning. Ordets bogstavelige betydning er 'generte, hæmmede'.

brødføder, opfostrer.

fødevarer.

den voksne, mandlige befolkning.

bemærkelsesværdig.

undervisningsmetode.

ligeledes.

hvis.

afmærke grundstykker med spadestik.

sprede, brede ud.

fodlænker.

verdenshistorien forstået og fortalt som et sammenhængende hele.

på sit område.

dvs.

folkeslag fra en bjergegn.

vigtigste.

på nær.

beboet.

hentydning til ordsproget "man skal krybe, til man lærer at gaa" og sandsynligvis også ordsproget "Ligesaa godt springe i det, som krybe i det", med den modsatte opfordring til at kaste sig ud i en opgave uden at frygt og tøven. Mau 1879, nr. 5.100 hhv. 9.515, og Grundtvig 1845, nr. 810 hhv. 1.637.

det vigtigste og mest magtfulde folkeslag.

helt, fuldkomment.

folkeslag, der færdes meget på havet eller lever af søfart.

bemærkelsesværdige.

kunne tåle; syntes om, at.

helt, fuldkomment.

give fortabt, bøje sig.

variant eller parafrase af ordsproget "En Rig ej findes nogensteds, som med sit Eget er tilfreds", jf. Mau 1879, nr. 7.951.

dvs. Storbritannien, modsat de mindre af De Britiske Øer.

anses for (at være).

dvs.

omvandrende.

rejste der sig, trådte frem.

modigt, tappert.

efterfølgere.

i løbet af kun.

vigtigste, mest bemærkelsesværdige.

dvs.

byzantinske.

netop, præcist.

bosatte.

kendte.

helt, fuldkomment.

dvs. seldsjukkerne.

dvs. seldsjukiske.

byzantinske.

et vidunderligt, forunderligt felttog.

dvs. muhamedaneres, muslimers.

symbol.

drog.

mest vigtige, bemærkelsesværdige.

felttog.

dvs. mongolerne.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

Djengis Khan betyder på mongolsk sandsynligvis 'verdens hersker' eller 'den universelle hersker'.

blev et andet tyrkisk folk meget kendt, omtalt.

herredømme.

det habsburgske fyrstehus.

hertugdømme.

fyrstehuse, dynastier.

fra Schwaben. Her menes dynastiet Hohenstaufen, som var hertuger af Schwaben 1079-1268 og tysk-romerske kejsere 1155-1250.

det habsburgske fyrstehus.

dvs. dattersøn.

modig, tapper.

det habsburgske fyrstehus'.

det habsburgske fyrstehus.

stilnet sorgen, gjort en ende på bekymringerne.

kongeslægt.

fælles.

omfattende, landsdækkende.

her: adelsslægter.

de revolutionære franskmænd betegnede sig selv som nyfrankere med henvisning til både adjektivet franc (fr.: fri) og til frankernes oprindelige frihed før kongedømmets indførsel i 400-tallet e.Kr.

her: nyfrankerne. De revolutionære franskmænd betegnede sig selv som nyfrankere med henvisning til både adjektivet franc (fr.: fri) og til frankernes oprindelige frihed før kongedømmets indførsel i 400-tallet e.Kr.

overvundet, fået bugt med.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 1.086; se også Grundtvig 1845, nr. 325: "Det nytter ei at byde, hvor Ingen vil lyde".

det øverste embede i Frankrig under Konsulatet, 1799-1804.

afgjorde sagen.

det europæiske fastland.

blev hans hær dødeligt syg; begyndte hans magt at sygne hen.

øde egne, stepperne.

alligevel, ikke desto mindre.

modig, tapper.

på nær.

underordnede.

mest bemærkelsesværdige.

betegnelse for verdens stærkeste sømagt; almindelig brugt om England fra 1500-tallet og frem ('The Queen of the Ocean').

dronningerige, overmagt til søs.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

påfaldende, forunderligt.

et område, hvor sørøvere frit kunne boltre sig.

over, foran.

var portugiserne de bedste, ypperste.

ødelagde.

det europæiske fastland.

foran.

billigt.

overflødige.

rimkrønike over verdenshistorien betragtet som et sammenhængende hele.

huske, bevare i erindringen.

vigtigste, mest betydningsfulde.

med eksamensspørgsmål, til mundtlig eksamination.

kort.

betænkelig, uvis, vanskelig.

verdenshistorien forstået og fortalt som et sammenhængende hele.

dvs. fædrelandshistorien.

universal-historiske undervisningsforløb, læseplan for verdenshistorien forstået og fortalt som et sammenhængende hele.

universitetet.

genealogier, dynastiske stamtavler, kongerækker.

(deres) ophavsmænd, hovedpersoner.

december.

den assyriske stormagt, Det Assyriske Rige. Ifølge traditionen var Det Nyassyriske Rige (800-tallet til 612 f.Kr.) det første af de fire verdensriger omtalt i Dan 2 og 7.

den persiske stormagt, Perserriget. Ifølge traditionen var Perserriget (ca. 550-325 f.Kr.) det andet af de fire verdensriger omtalt i Dan 2 og 7.

den græske stormagt, riget grundlagt af Alexander den Store. Ifølge traditionen var Alexanderriget det tredje af de fire verdensriger omtalt i Dan 2 og 7.

den romerske stormagt, Romerriget. Ifølge traditionen udgjorde Romerriget og dets efterfølgere (Det Vestromerske Rige samt Det Tysk-romerske Rige) sammen det sidste af de fire verdensriger omtalt i Dan 2 og 7.

Det habsburgske dynasti og dets to grene, det østrigske Haus Habsburg-Österreich og det spanske Casa de Austria.

oldtidens verden.

utællelig.

dvs. reinetter, sydlandske æbler eller æbletræer.

gift; ondskab.

giftige slanger.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. fagreste.

her: leoparder. Leoparder var endnu i 1800-tallet udbredte langs den sydlige Middelhavskyst.

farvand; vandingssted, vandingshul.

belastning, jf. ordsprogene i Grundtvig 1845, nr. 43-44.

trillingekæmpen, formentlig: landmassen bestående af Afrika, Asien og Europa.

dvs. huede.

den midterste hest i et spand på tre.

den falske person; henvisning til talemåden 'at ride på Blakkes hest': bære sig forræderisk ad, jf. Mau 1879, bind 1, s. 414.

digt til min ære.

ringen om mit hav, kysterne.

med god grund.

dvs. huer.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 6.323, og Grundtvig 1845, nr. 1.791.

dvs. også.

dvs. pral.

således også.

også.

giganter; krigere, helte.

Talemåden 'at tro, at verden hænger i et kalveskind' bygger på den middelalderlige forestilling om himmelen som et udbredt kalveskind. Her henvises desuden til pergamenter af kalveskind og den naive tro på skriftlig overlevering frem for arkæologisk vidnesbyrd.

overvandt (området), erobrede (denne verdensegn).

som om.

til kort; i forlegenhed.

kender.

se.

prangede.

dvs. bred.

således også.

erstatte, udbedre.

sådan.

også.

fortrolig med en bagvendt læsemåde. I 1820'erne begyndte forskere at forstå, at mange hieroglyffer skal læses fra højre mod venstre eller nedefra og op.

tyvepak.

endnu.

beskyttede.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

tålmodigt.

altid; trods alt.

ny, gylden storhedstid; egl. det jødiske jubelår (3 Mos 25).

den assyriske stormagt, Det Assyriske Rige. Ifølge traditionen var Det Nyassyriske Rige (800-tallet til 612 f.Kr.) det første af de fire verdensriger omtalt i Dan 2 og 7.

(meget) længe.

udstrækning, virkeområde.

sammen med.

svært.

i fuld vigør.

give spidser: give stikpiller, spydige bemærkninger.

kvindernes opholdsrum i en fornem bygning.

rokketot, bundt af hør på rokkens hoved.

glas.

skibes kurs, skibsruter.

såvel til.

kameler. Se ordforklaringen side 167.

helt stille.

sprog.

dvs. køl.

skrøbelig.

magtfulde købmænd, magnater.

dvs. fønikisk. Se ordforklaringen s. 156 f.

flygtig.

endnu.

dvs. maronitternes.

munkeceller.

bogstaver.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 5.798, og Grundtvig 1845, nr. 1.675.

mindesmærker.

allerede.

hedningernes skov.

hastigt, snart.

dvs. jættestyrken, den kolossale kraft.

stadig; trods dette.

dvs. lurer, blæseinstrumenter anvendt til militære signaler.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

krigere; de meget store anakittere, der bl.a. beskrives i 5 Mos 9.

stadig; trods dette.

da.

Kæmpe kan også betyde helt, kriger. Selvmodsigelsen 'en lille kæmpe' henviser til højdeforskellen mellem David og Goliat.

kæmpers pral, jf. 1 Sam 17,8-10. Bibelens kæmper kategoriseres her som del af samme slægt som jætterne i nordisk mytologi. Se Vind 1999, s. 155-165.

Tyros'.

Jahves, navnet på israelitternes gud i Det Gamle Testamente.

skadende ild, ildspåsættelse.

folkestammen, jøderne.

talemåde, billedrige ordvalg.

vinranke.

i stedet for.

Jahves, navnet på israelitternes gud i Det Gamle Testamente.

fornemmede.

lovprisning.

kongen og kejseren, Kongernes Konger (Åb 17,14).

endda, godt nok.

også.

orlogsskib, krigsskib.

besejlede.

helt sikkert.

kongerække.

som har gjort natten til sin dag, underforstået: som lever et vildt, umoralsk natteliv. Fast vending, jf. Mau 1879, bind 2, s. 66: "At gjøre Nat til Dag".

genfærd.

endog; endnu.

muslimer.

hårdfør, kampklar; snarere (end at gå igen som et dunkelt, skyggeagtigt genfærd).

omgivet af stråleglans, herliggjort.

dvs. styrke.

tiltagende (men kortvarige) vækst og velstand, jf. den tiltagende nymåne.

endnu.

trange kår, dårlige vilkår.

dvs. hijraens: Muhammeds udvandring fra Mekka til Medina i år 622 efter Kristi fødsel. Hijra er udgangspunktet for den muslimske tidsregning, der tæller måneår med 354 dage.

til hvem jeg hører, jf. udtrykket at være indskrevet i livets bog (at være blandt Guds udvalgte) samt digtets

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

strofe 1, vers 5-6 og Sl 31,16: "Mit livsløb er i din hånd [...]."

her: henvisning til Det Ny Jerusalem beskrevet i Åb 3,12 og 21,2; egl. det jødiske jubelår (3 Mos 25).

helt sikkert.

dvs. grant, tydeligt.

pennestaven er min ære.

også.

heltedyster, krigerdyster.

set.

ramt af lynet og brændt ned.

harpespil, digtning (*Iliaden*).

har afhjulpet min ruin, udbedret min undergang.

gerningerne i den heltemodige barndom, dvs. grækernes tidlige forhistorie. De såkaldte mørke århundreder og den homeriske periode dateres af nyere forskning til ca. 1100-750 f.Kr.

således.

endnu.

hellenere.

trojanere.

genfærdernes kamppladser; baner af hvidt lærred, der blev oplyst og anvendt som scene for et skyggeteater.

ridderturnering, dyst.

tvekamp mellem helte; langtrukne dyst. Hentydning til Trojas tiårige belejring, beskrevet i *Iliaden*.

kongsgård.

konge.

forhastet.

variation af ordsproget "Bonden er ingen Gaas (ogsaa: Tosse), fordi han er graa", dvs. går i gråt, billigt tøj (Mau 1879, nr. 917, og Grundtvig 1845, nr. 263). Grå kan her også henvise til Solon den Vises grå hår eller hans nedslående budskab til Krøsus.

som ringe erstatning; som straf; i bodfærdig anger.

sådan.

som mig.

dvs. hu.

da.

ordsprog.

Ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 5.798, og Grundtvig 1845, nr. 1.675. Fuldtit: (meget) tit.

her: løvejægerens. Løver var i antikken endnu udbredte i Mellemøsten og Persien.

skibet fra Tyros.

også.

salmedigtningens.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

lyn fra vest (Alexander den Store).

i stedet for.

runebogstaver, runeindskrifter. Hentydning til oldpersisk kileskrift.

sprog. Oldpersisk kileskrift var i 1820'erne først lige begyndt at blive dechifreret.

Den persiske stormagt, Perserriget. Ifølge traditionen var Perserriget (ca. 550-325 f.Kr.) det andet af de fire verdensrigter omtalt i Dan 2 og 7.

regner. Muligvis også leg med adjektivet agter: bagerst.

de lande, som besejrede mig på skrift, i det jeg ødelagde dem fysisk. Hentydning til Herodot og historieskrivere fra de græske byer på Den Anatolske Halvø, som deltog i Den Joniske Opstand (499-494 f.Kr.), samt de ægyptiske beretninger om Kambyses 2.s erobring af Det Ægyptiske Rige og hans efterfølgende ugeringer.

her især: landtungen, formentlig Lilleasien med Perserrigets to modstandere: Det Lydiske Rige og de græske, joniske byer. 'Tunge' henviser også til historieværkerne skrevet i de sidstnævnte byer, især af Herodot fra Halikarnassos.

kun få ting er gratis. Variation af ordsproget "Hvad faar man for *Intet* i denne Verden [uden Lus og lange Negle]?", Mau 1879, nr. 4.392, og Grundtvig 1845, nr. 1.363.

især, allermindst.

(meget) tit.

løb løbsk.

bidslet.

grundet den ustyrlige tyr, som var viet til guden Apis. Kambyses' mord på den hellige apistyr skildres i Grundtvigs efterfølgende skolebog, *Haandbog i Verdens-Historien* (Grundtvig 1833, s. 276 f.).

rejselyst, udlængsel.

sagadigter, historiefortæller. Henvisning til Herodots *Historie*, der beretter udførligt om de græske Perserkrige og persernes forudgående fremmarch.

uanset, hvor.

på grund af.

brave, ypperlige.

endnu.

helt sikkert.

efter.

folkenes konge, jf. omtalen i *Iliaden* af Agamemnon som *ánax andrôn* (gr.): leder af mændene (i hæren), bl.a. de græske småkonger, der i strofen betegnes som en Adel-Skare.

hal fyldt med helte, krigere; kæmpemæssige hal.

tindrer.

oversættelse af de bevingede latinske ord: *Amicus Socrates, amicus Plato, sed magis amica veritas*. Sætningen markerer en kritisk indstilling til lærde autoriteter og kendes i denne form siden Luther, jf. Vogel-Jørgensen 1975, s. 30.

dvs. kunst.

helte, krigere.

skød.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

i den førstnævnte og sidstnævnte by, Lykurg i Sparta og Solon i Athen.

lovprisning, ry.

bedst holdt stand mod æggen, bedst parerede sværdslagene.

ufattelig mange folk (soldater), variation af udtrykket 'at have penge som græs', jf. Mau 1879, bind 1, s. 363.

mine grænsers beskytter.

spøgelser af de antikke penneførere, tankespind.

(meget) længe.

Tyrkens forbandelsen jf. ordsproget: "Hvor Tyrken har sat sin Fod, grø'r der intet Græs efter" Mau 1879, nr. 3.253. Udtrykket kan også læses som en parallel til pavelig bandlysning. Osmannerne bandlyste Grækenland og udelukkede det fra kristenheden fra erobringen i 1300-tallet indtil 1820'ernes uafhængighedskrig.

over havet, langt borte.

manioterne (maniaternerne, mainotterne). Se ordforklaringen s. 151.

endnu.

beliggenhed, ruiner.

endog.

svinde bort.

koret i en antik græsk teatertrup; koret i en kristen kirke.

hæderskrans af roser båret af jomfruer ved festlige lejligheder, bl.a. deres bryllup. Grundtvigs religiøse konnotationer gennemgås af Toldberg 1950, s. 39-41.

småkonge.

sceptret, styret.

kæmpestøre lur; krigeriske og heltemodige lur. Lur er en fællesbetegnelse for blæseinstrumenter, der i oldtiden blev anvendt til militære signaler.

dvs. rygte, ry.

synd og skam, ærgerligt.

(virkelig) mange felttog.

dvs. stedte, behandlede.

lovprisning.

variation af det klassiske ordsprog 'at favne skyen i stedet for Juno', om voldsmanden Ixions fejlslagne forsøg på at voldtage gudinden Juno, der kun blev reddet ved at give Ixion nymfen Nefele (gr., sky) i stedet for gudinden. (Digtets efterfølgende ord 'at kræve guddoms ære' henviser til samme voldtægtsforsøg). Ordsproget bruges normalt om en person, der antager et fantasifoster for noget virkeligt.

ligesom.

meget hurtigt.

guddommelighed.

herredømme, rige.

den græske stormagt, riget grundlagt af Alexander den Store. Ifølge traditionen var Alexanderriget det tredje af de fire verdensrigter omtalt i Dan 2 og 7.

kortvarig skydække (fast vending).

lærte, forstod.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

adlyde.

befale.

dynastier.

dvs. seleukiderne (i Syrien).

dvs. ptolemæerne (i Egypten).

spredte.

hurtigt, behændigt.

scepter.

endnu.

bibelsk betegnelse for alle uciviliserede folkeslag, jf. Kol 3,11. Grundtvig delte desuden opfattelsen af skyterne som en fællesbetegnelse for adskillige folkeslag fra Østersøområdet, bl.a. angelsakserne og goterne (Grundtvig 1828, s. 174 og Suhm 1781, s. 312).

dvs. seleukiderne.

inden for.

etniske betegnelse, gruppebetegnelse, her: de kristne, jf. opslagsordet "Antiochien" på s. 137.

helte, krigere.

(meget) blodig.

korsfanen, symbolet på den genopstandne Kristus.

Betegnelsen adventus (lat., ankomst) blev også anvendt om herskeres ceremonielle indtog i en by. Kanonsalutter indgik ofte i indtoget. Her hentydes muligvis også til ødelæggelserne beskrevet i Luk 21, der læses ved prædiken den 2. søndag i advent.

dvs. lurer, tidligere fællesbetegnelse for historiske blæseinstrumenter, der blev anvendt til militære signaler.

mørtel.

helteskare, krigerskare.

værne.

tappert.

jævnbyrdige.

(virkelig) mange.

fordi.

Paulus' sværd, en hentydning til apostlens angivelige halshugning i Rom. Den apokryfe beretning om dette martyrium har gjort sværdet til en fast attribut i Paulus-portrætter.

felttog, her: korstog.

Sværd smedet i Damaskus (nær Antiochia) var middelalderens skarpeste sværd.

endnu.

dvs. ptolemæernes.

da; hvor end.

endog, trods alt.

særlige, særegne.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. skrivekunst.

da.

endnu.

de blomstrende grene i maj, et fast billede på livets ungdom.

også.

blandet tungemål; formentlig hentydning til *Septuaginta*, oversættelsen af *Det Gamle Testamente* fra hebraisk til græsk, som ifølge traditionen blev foretaget i Alexandrien før år 140 f.Kr.

hvornår.

lagt i kiste, begravet.

dvs. kunster, kunsterne.

dvs. ville.

som om.

endnu.

ordsprog, jf. Mau 1879, bind 1, s. 145, og Grundtvig 1845, nr. 404.

endnu.

Mamelukkerne herskede over Egypten indtil 1517 og udgjorde fortsat landets krigereliten indtil massakren af deres ledere i 1811, jf. ordforklaringen s. 151.

dvs. ørken.

fra meget gammel tid, lige siden den ældste, hedenske oldtid.

den osmanniske sultans. Muhammed Ali var som vicekonge officielt sultanens stedfortræder, men han gjorde sig stadig mere uafhængig af sultanen.

frankmændenes. Denne muslimsk betegnelse omfatter normalt alle vesteuropæere, jf. kommentaren til "Frankiske Hunde" i digtet "Tyrken", strofe 3.

omarbejdede, moderniserede.

frankmændenes. Denne muslimsk betegnelse omfatter normalt alle vesteuropæere, jf. kommentaren til "Frankiske Hunde" i digtet "Tyrken", strofe 3.

også.

ses endnu, genkendes stadig.

da.

lude: bukke sig. Variation af ordsproget: "Den skal *lude*, som have lave Dørre", Mau 1879, nr. 5.405, og Grundtvig 1845, nr. 1.657 (citater).

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 10.873.

holdt mig i live, opretholdt livet.

tærer: fortærer, spiser. Variant af ordsproget 'at leve på en sten', jf. Mau 1879, nr. 2.215.

også.

variant af ordsproget 'at leve på en sten', jf. Mau 1879, nr. 2.215.

dvs. kunst.

hæderskrans af roser, der især blev båret af jomfruer; her hentydes også til Jomfru Marias hæderskrans og katolikkernes kæde som bruges til at bede rosenkrans-bønnen.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. kunst.

siden krøb jeg i rævepelsen og fjøede dermed list og hykleri til mit gamle mod. Henviſning til ordsproget "Ræveskindet fæſtes ved, naar Løvehuden vil ikke række til", Mau 1879, nr. 8.206, og Grundtvig 1845, nr. 3.002.

nemt; hurtigt.

dvs. kunst.

endog, ganske viſt; endnu.

uden virkning; uden grund.

pavestolen (paven og hans svækkede Kirkeſtat i Midtitalien).

man hæver op mod himlen (det direkte objekt er 'kunſtens himmerige' i vers 6).

dvs. kunſtens.

endnu.

lykkes.

også

litograferet, velilluſtreret.

kirkesaga, kirkehiſtorie.

endnu.

undersøge om, erfare.

ormen er helt ſikkert den øverſte autoritet, hvad angår ſpørgsmålet, om apoſtlene Peter og Paulus virkelig er henrettede og begravede i Rom (i henholdsvis Peterskirken og kirken San Paolo fuori le Mura).

i forſonende lidelse.

pønitense, katolsk ſtraf pålagt ſynderen ſom bod.

her: de kristne, jf. verſet fra beſkrivelsen af pinsedagen i ApG 2,7.

afsvækket form af troſfælle, medlem af et beſlægtet trossamfund.

dvs. tålte.

endog, ſelv.

ſå vidt ſom.

den romerſke ſtormagt, Romerriget. Ifølge traditionen udgjorde Romerriget og dets efterfølgere (Det Veſtromerſke Rige ſamt Det Tysk-romerſke Rige) ſammen det ſidſte af de fire verdensriger omtalt i Dan 2 og 7.

til fulde, virkelig; i den rigtige retning.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 7.614, og Grundtvig 1845, nr. 409.

barnligt pjat.

ironiſk hentydning til 'røverſprog': rotvælsk, hemmeligt indforſtået ſprog.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 5.100, og Grundtvig 1845, nr. 810.

dvs. lærte.

smække ſtort af heſt: piſke heſten og opnå ſtore mål. Mulig hentydning til ordsproget "Det er beſt at begynde ſaa ſmaat; man kan tids nok ſlaa ſtort paa", Mau 1879, nr. 701, og Grundtvig 1845, nr. 2.425.

endnu.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. på gled, i gang.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 2.604, og Grundtvig 1845, nr. 785.

meget giftig, forbandet.

udfordrede, prøvede kræfter med.

stærke, heltmodige hånd, krigerhånd.

ordsprog, jf. Mau 1879, bind 1, s. 157, og Grundtvig 1845, nr. 437.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 8.175, og Grundtvig 1845, nr. 2.195.

også.

ærgeligt.

jævnbyrdig.

på jorden, blandt de nulevende.

kæmpenar; nar i himlen eller i efterlivet.

dvs. skyter.

endog; endnu, stadig.

dvs. skyter.

således både.

glemte han sin lærdom. Variation af ordsproget: "Han *faldt* over et Svín og glemte al sin Latin", Mau 1879, nr. 1.884, og Grundtvig 1845, nr. 546.

også.

hav, Østersøen.

krigere, helte.

Blår (rester af hør og hamp) blev anvendt som letantændeligt brændstof, jf. ordsproget "*Ild* og Blaar sammen gaar let i Lue eller tændes snart", Mau 1879, nr. 4.341.

blæste bort, fordrev.

variation af ordsproget "*Iblandt Ulige* bliver ej længe lige Forbund", Mau 1879, nr. 10.865.

endnu.

stort, afgørende slag.

sceptret, styret.

dvs. skytere.

krigere, helte.

frankisk hersker (konge eller kejser). Se digtet "Karl den Store", strofe 3.

liturgien, med henvisning til titlen på den lutherske liturgi udgivet i 1685, *Danmarks Og Norgis Kirkeritual*. Den pavelige liturgi i den romerske messe fortrængte gradvist de regionale katolske (gallikanske) liturgier på latin i løbet af de ni århundreder mellem Gregor den Stores reformer og Tridentinerkoncilet (1547-1562).

den frankiske hersker og den romerske messe; kejserens verdslige magt og kirkens åndelige magt. Egentlig en fast vending: love højt og helligt med både mundtlig udsagn og håndslag.

adgang.

dvs. styrke.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

Kejserpavedømme (caesaropapismus) er en tilstand, hvor én hersker udøver såvel den verdslige som den kirkelige magt.

jf. ordsproget 'målet helliger midlet', Mau 1879, nr. 12.101.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 11.199.

hentydning til ordsproget "Guds *Vej* gaa altid oven om", Mau 1879, nr. 11.207, samt det udvidede ordsprog "Alle *Vej*e føre til Rom, men ikke til Himmerig: dertil er kun én *Vej*", Mau 1879, nr. 11.199.

således også.

min karriere, min fremgang, forløbet af min vej.

ordsprog om vanens magt, jf. Mau 1879, nr. 11.129, og Grundtvig 1845, nr. 839.

endog, tilmed.

helt.

fyndord.

tiaeraen, pavens hovedbeklædning med tre kroner, der symboliserer, at paven står over kejser og konge.

kriger, helt, forkæmper.

ordleg på kurien, lat., curia (da. gård), den historiske betegnelse for pavens hof, og udtrykket at være 'født i gård', her: være en sen, harmløs opfindelse.

med klassisk, latinsk lærdom.

manglede.

falkeblik.

Kejserpavedømme (caesaropapismus) er en tilstand, hvor én hersker udøver såvel den verdslige som den kirkelige magt. Napoleon fængslede pave Pius 7. for at gennemtrumfe sine krav om kontrol med kirken.

i den tid når endnu.

Frode Fredegod eller en senere konge, der er ligeså god og fredelig som ham, navnlig Frederik 6. Den anden læsemåde bygger på andenudgavens anmærkninger til "Fredegod" og "Frederik" (Grundtvig 1842, s. 255).

hvad hvis; selv om; selv hvis.

dvs. kongen af Rom.

dvs. kunst.

i korsets tegn, gennem kirkens åndelige herskab (jf. strofe 25); i lidelse, fornædning.

såvel som.

tiaeraen, pavens hovedbeklædning med tre kroner, der symboliserer, at paven står over kejser og konge.

udtænkt, lagt.

også.

enehersker, enerådig.

i stedet for, som erstatning for.

således.

fejltrin, synder.

rulle, blive hugget af.

lod jeg altid nåde gå for(an) ret, benådede jeg de skyldige. Ordsprog, jf. Mau 1879, bind 2, s. 57, og Grundtvig 1845, nr. 1.886.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

blev indledt, begyndte.

således.

endnu.

afdødes ånder.

fornøjelse, glæde; af fr. plaisir.

dvs. gør tøj: slår reb, knytter knuder.

Augustus, lat., Den Ophøjede. Octavian antog denne titel som sit kejsernavn. Titlen Augustus var siden del af den kejserlige titulatur.

det er blot ærgerligt, beklageligt.

dvs. hue: behagede. De skarpe sværd (ægge) brød sig ikke om at stå ubrugte hen og rustne i fredstid. Dette kan være en benægtelse af betegnelsen 'antik rust' om patina som en ædel rust.

det er meget ærgerligt, beklageligt.

guddommelige status.

skulle komme, måtte komme.

selskab med de afdødes ånder og miste guddommeligheden.

hentydning til Alteret for Augustusfreden (Ara Pacis Augustae) opført mellem år 13 og 9 f.Kr. på Marsmarken i Rom.

hentydning til ordsproget med den modsatte morale: "Den er *fri*, der *gjør*, ikke som han vil, men som han *bør*", jf. Mau 1879, nr. 2.416.

mulig hentydning til ordsproget med den modsatte morale om ikke at leve over evne: "Du skal stævne efter *Evne*", jf. Mau 1879, nr. 1.788, og Grundtvig 1845, nr. 489.

Ordsproget har den modsatte advarsel mod forvanskning, jf. Mau 1879, bind 1, s. 461, og Grundtvig 1845, nr. 2.504: "Man skal ikke *giøre Sort* til Hvidt eller Hvidt til *Sort*".

jf. ordsproget om hykleri: "Mangen *laster* det, han *adlyster* eller *lyster ad*", Mau 1879, nr. 5.372, og Grundtvig 1845, nr. 1.694.

slå de gamle tåber, dødsdømme de senile tosser. Mulig hentydning til vendingen 'at slå gækken løs' samt ordsproget "Vittige *Børn*, gamle *Gjække*", med forklaringen: "de meget vittige [...] blive enten galne eller ej gamle", Mau 1879, nr. 489.

henvisningen til ordsproget med den modsatte morale: "Man skal ej [und]gjælde [...] for *anden Mands Brøde*", Mau 1879, nr. 180. Rimet 'brøde-bøde' findes også i ordsproget om at idømme samme straf for samme forbrydelse uanset gerningsmandens person: "*Lige Brøde, lige Bøde*", Mau 1879, nr. 5.617.

henvisning til 1 Thess 5,21-22 med det modsatte udsagn: "Prøv alt, hold fast ved det gode,/ hold jer fra det onde i enhver skikkelse!" Det første af disse to bibelvers har status som ordsprog, jf. Mau 1879, bind 2, s. 139, og Grundtvig 1845, nr. 2.109.

således også.

også.

satte på prøven, forfulgte, pinte.

smukt, ypperligt.

dvs. kunster.

også.

endnu mindre.

herredømme.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

Lykkens gudinde Fortuna blev i romersk tid også tilbedt som Roms Lykke, Fortuna Roma. Rom og Fortuna var begge kendt som Verdens Dronning.

herskerne.

herredømme.

troende, stolende.

guden på Bjerget Carmel, Jahve ifølge ordforklaringen s. 140 f.

praleri; pomp og pragt, pynt.

hændte, indtraf.

endog, ganske vist.

guden på Bjerget Carmel, Jahves ifølge ordforklaringen s. 140 f.

for at spotte.

hentydning til ordsproget 'penge lugter ikke', jf. Mau 1879, nr. 7.431, og Grundtvig 1845, nr. 1.659. Ordsproget tilskrives Vespasian og var kejserens replik til sønnens protest mod hans nyindførte skat på toiletter.

overdøver.

den øverste hersker. Udtrykket er dannet som parallel til de samtidige betegnelser overkonge, overhersker.

det er blot ærgerligt, beklageligt.

også.

den purpurfarvede kejserkåbe.

farvet på ny.

dvs. kunst.

det jordiske, de dødelige mennesker.

kan se døden i øjnene med sindsro, møde døden med hånlatter.

den purpurfarvede kejserkåbe.

arrige, onde.

holde positionen og modstå stik fra modstandernes våben.

fuldbyrdelsen, jf. udtrykket den sidste hånd på værket.

Konstantins korsfane, labarum, med et klæde i den kejserlige farve, purpur.

jætter; krigere.

hegn dannet af skytsengle.

den purpurfarvede kejserkåbe.

Konstantins korsfane, labarum. Konstantins senere modstander Licinius frygtede de stråler, som han mente, dette labarum skød ud på slagmarken.

skoven af master i en fyldt havn; overført: de mange øvrige storbyer.

dåbskjolen og de øvrige beklædningsgenstande båret af et barn ved dåben.

den purpurfarvede kejserkåbe.

ringe, flade vanddybde.

heller ikke.

lovprisning.

fik hår på brystet, blev udrustet med handlekraft, ordsprog jf. Mau 1879, bind 1, s. 383, og Grundtvig 1845, nr. 1.032: "(Det er haarde Halse, som) har *Haar* paa Tænderne".

så længe.

forud for.

lagde på sinde, pålagde. Hentydning til Konstantins natlige vision, hvor Maria anbefalede byen ved Bosphorus som Romerrigets nye hovedstad, fremfor Troja og Jerusalem.

indsejling, indløb.

krigere, helte, her: væringer.

dvs. tørne: krigeriske angreb.

lærdom, videnskab.

Gud hjælpe mig og forbedre mine vilkår; desværre.

ørken, ødemark.

Tyrkerne betegnedes som hestehaler med henvisning til den hestehalen, som smykker stangen på den tyrkiske standart (militære fane) ved navn tug (tugh). Foragten for de grusomme tyrkere skærpes af henvisningen til helhesten, der i dansk folketro varslers død. I overført forstand betegner helhesten også en galge.

mulig hentydning til ordsproget "Højest Træ har største *Fald*", Mau 1879, nr. 1.894.

ligesom.

lærdom, videnskab.

universitetet.

endnu.

endnu.

lovpriser; sætter pris på.

også.

berejst, besejlet.

i nogen af alle de tænkelige verdener.

balg (skede til våben) fyldt med krigere, helte; kæmpemæssig balg.

krigeriske løver kom med våbenmagt. Verslinjen hentyder desuden til de heraldiske løver, som holder våbenskjoldet (skjoldholdere).

opdelte blandt sig.

gruppe af folkeslag.

heltemodige, krigeriske lille egn i verden.

der er vel vandrelust, udlængsel. Talemåden "Han har Bisselæder i sine *Sko*" bruges "om den, som har Lyst til at flakke om", jf. Mau 1879, bind 2, s. 286, og Grundtvig 1845, nr. 627. Bisselæder er en lille strimmel læder.

frugter og blomster.

flakker om.

lykkebringende, gavnligt.

skøjter, løber på is.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

bibelsk betegnelse for alle uciviliserede folkeslag, jf. Kol 3,11. Grundtvig delte desuden opfattelsen af skyterne som en fællesbetegnelse for adskillige folkeslag fra Østersøområdet, bl.a. angelsakserne og goterne (Grundtvig 1828, s. 174 og Suhm 1781, s. 312).

forårsage, udløse.

dvs. sneskred, laviner.

ligeså; således.

krigeriske togter; kæmpemæssige rejser.

opdelt (i Det Vestromerske og Østromerske Rige).

Attila indgår også i Nibelungen-sagnkredsen under navnet Atle.

hastigt, snart.

fri for selvros, uden dermed at rose sig selv.

krigstogt.

ødemark, uopdyrket land.

dyrenes område.

menneskets bopæl.

dvs. ægge og od: hug- og stikvåben.

fast vending, Mau 1879, bind 1, s. 384, og Grundtvig 1845, nr. 1.034.

skrøbelige søjler, stolper.

endnu.

herulere, et gotisk folk bosat ved Østersøen, der bl.a. under Odoaker invaderede Italien i 400-tallet.

det gyldne skrin (et folkeviseudtryk), her: tronstolens sæde.

endnu.

ypperste ø, Storbritannien modsat Irland og de øvrige britiske øer.

havet.

(meget) tungt.

et kors (prøvelse) for de keltiske briter at bære. Formentligt overført fra betegnelsen 'keltisk kors': et kors med en cirkel omkring korsskæringen.

hentydning til ordsprogene "Det er ikke godt at bo paa alfare Veje" og "Hvo som bygger ved Alfarvej [...], faar mange Mestere", Mau 1879, bind 1, s. 8 og nr. 1.090, og Grundtvig 1845, nr. 43 og 45. En alfarvej var meget belastet, da den dels var åben for alle, dels blev benyttet som marchrute.

hunnernes spor.

rakkerpakket, der skaber hurlumhej.

dvs. alemannere.

så længe.

han var mand for opgaven, han kunne hævde sig; ordsprog, jf. Mau 1879, bind 1, s. 504, og Grundtvig 1845, nr. 1.400.

mange, umådeligt mange.

hele molevitten.

krigerskare; kæmpestore hær.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

opkaldte.

dvs. flovt: banalt, kedeligt.

således.

opdelt.

forgik lige så hurtigt, som det var blevet vundet. Ordsprog, jf. Mau 1879, bind 2, s. 605, og Grundtvig 1845, nr. 2.481: "Det gaar, *som* det kommer".

dødelige sygdom.

her: byzantinske.

hvilested, oase.

behagede os, var passende for os.

sejlede, jf. færgeløb.

togt vestpå; egl. om vikingetogter.

afmærkede, afstak, drog grænselinjer.

beduinerne.

efterfølgere.

let, ligetil.

vi pløjede igennem fjenderne, det kørte derudaf. Mulig hentydning til den faste vending: "Nu *gaar* hans Plov ([...] han har megen Fordel; tjener godt)", Mau 1879, bind 1, s. 288.

Sejrfader er egentlig et af Odins tilnavne. Umars tilnavn var De Troendes Hersker.

dvs. umayyadere. Umayyade-dynastiet ledede kalifatet fra 661 til 749/750 med centrum i Damaskus.

storhedstid; heltetid, krigertid.

havde vi i stedet for en tiltagende nymåne nu en aftagende måne (næ). Halvmånen er et centralt islamisk symbol, der her kombineres med ordsproget om, at al opgang følges af nedgang: "*Efter Ny kommer Næde*", Mau 1879, nr. 1.612, og Grundtvig 1845, nr. 485.

ret trætte, temmelig trætte.

faldt til ro, ophørte med at fare omkring (fast vending).

blev kendt.

dvs. abbasiderne. Abbaside-dynastiet ledede kalifatet fra 749/750 med centrum i Bagdad, men var i de sidste århundreder indtil 1258 kun formelle herskere.

dvs. hægede: samlede.

soldater. Kaliffens tyrkiske lejesoldater karakteriseres som en dårlig trøst og sølle erstatning for fordums arabiske krigere, der grundlagde kalifatet.

dvs. seldsjukkerne, jf. indledningen s. XII.

visigoterne.

i totterne, i strid. Fast vending, jf. Mau 1879, bind 1, s. 383.

indtil den arabiske invasion af den spanske halvø i 711 tilføjede visigoterne et hårdt sår, som de døjede med. Få nok at blæse på: få nok at bestille med, få store problemer, fast vending jf. Mau 1879, bind 1, s. 28.

(meget) høj.

landets beskytter.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

skrubbede af.

dvs. morer, maurere, jf. forklaringen af "Morer" s. 152.

heltemodige konger (ældre betegnelse dannet af sagnkongen Gram).

også.

Stok og sten refererer først og fremmest til ødelæggelsen af saksernes afgudsbilleder, der blev ødelagt under den 30-årige kamp, jf. digtet "Karl den Store", strofe 4 om Irminsul, samt s. XI.

endnu.

tog (præteritum, 2. person singularis).

endnu.

rap, hurtig.

lombarderens, her: longobarderens. Betegnelsen lombarder er afledt af longobarder.

kirkelig fyrste; henvisning til Kirkestaten, der var blevet grundlagt under Karls fader, Pippin 3. Frankernes alliance med paven blev fornyet ved Karls kejserkroning i år 800.

kirkeværge, beskytter.

lanse.

kejserlige stav, scepter; bøjelig kæp brugt som pisk.

meget stærk hånd; krigerhånd, heltehånd.

ære være (optativ).

havde til sinde at understøtte lyset, oplysning. Her hentydes til den kulturelle opblomstring i 'den karolingiske renæssance'.

himmelbuen, med hentydning til kors-visionen før Slaget ved Den Milviske Bro (312) beskrevet i digtet "Constantin den Store". Normalt betyder 'buen' korsbuen i kirken.

Lur var en fællesbetegnelse for historiske blæseinstrumenter, der blev anvendt til militære signaler.

må dygtigt; må vel nok (indrømmende).

de fødte vikinger, vikinger fra barnsben.

mod vest.

helte, krigere.

således.

i førstnævnte (kongeriget Wessex).

i sidstnævnte (kongeriget Northumberland).

helte-, krigerånd.

skel og sædvaneret (den engelske 'custom law'). Skik er på ældre dansk synonymt med skel. Der hentydes til de snævre grænser for den engelske kongemagt.

tidligere tiders pendant til det engelske Underhus (House of Commons); det naive, føjelige Underhus, som 'var født i går'. 'At være fra i Fjor' var en fast vending.

anglede (fiskede og fangede) alle de andre angelsaksere, sikrede, at Wessex dominerede de øvrige seks angelsaksiske kongeriger.

ædel mand, med hentydning til kongens angelsaksiske navn Athelstan, 'den ædle sten'.

dvs. font, døbefont.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ligestillede, jævnbyrdige.

briterne (øens oprindelige, keltiske befolkning).

hastigt.

efterhånden.

også.

Udsagnet skal her forstås i bogstavelig forstand om dyb, kristen lærdom, men formuleringen hentyder til den faste vending om en klog kone eller troldmand: "Han *forstaar* lidt Mere, end sit Fadervor", jf. Mau 1879, bind 1, s. 249.

grundlagde kernen til, såede frøet til.

den vigtigste mand, universalgeniet.

harpespil, lyrisk digtning.

konkret henvisning til visionen beskrevet i ordforklaringen til Cædmon, s. 142 f. Davidsharpen var en gængs metafor for salmedigtning, jf. beskrivelsen af den harpe- eller citerspillede David i 1 Sam 16-23.

forunderligt.

Jahves lovprisning (navnet på israelitternes gud i Det Gamle Testamente).

i den nye, kristne tid.

Viking hentyder her også til angelsakserne, jf. ordforklaringen på s. 137. Verslinjen varierer de mange ordsprog om negative fænomeners korte varighed. Disse ordsprog bygger ofte på lignende analogier, f.eks. "Tvungen Kjærlighed, farvet Skjønhed og Sné varer ej længe" og "Vold og Trænge har ingen Gænge og varer ej længe", jf. Mau 1879, nr. 5.978 og 11.777, og Grundtvig 1845, nr. 1.723.

dvs. efterhånden.

af 'douze pers', oldfransk, de Tolv Jævnbyrdige, der ifølge *Rolandskvadet* kæmpede side om side med Karl den Store, jf. ordforklaringen s. 143.

den glemte bog, hentydning til de mange håndskrevne bøger på angelsaksisk, som endnu ventede på udgivelse, jf. ordforklaringen s. 137.

såvel til.

dvs. søster.

søhaners: søheltes; sørøveres. Agerhønsenes klukken varierer den faste vending 'at synge for det nyfødte barns vugge', hvor et overnaturligt væsen (f.eks. nornen) gennem sang bestemmer barnets skæbne.

havet.

dvs. od og ægge: stik- og hugvåben.

lægges i kiste og begravnes.

endog, endnu.

frådende, ustyrlige; vildledende.

kampplads, udebane; levnedsløb.

dvs. syntes.

tronen.

ved hoffet. Variation af ordsprogene om uskikkene "til hove". Smigren ved hoffet klandres i et ordsprog med en lidt anderledes formulering: "Ved *Herrehof* gaar Smigreres Plov", Mau 1879, nr. 3.817.

(meget) nær.

rådslagning.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

de adelige stormænd.

kongelige sale, prægtige sale.

trone.

(meget) højt.

står på sine egne (stole)ben, underforstået: tronen (kongemagten) er uafhængig af Guds nåde.

dvs. kongestol, trone.

fuldstændig tavs.

stormen.

anerkende som.

grænsedragningen; ceremonien, der markerer skellet mellem det himmelske og det jordiske herredømme.

blev jeg så forberedt til.

(meget) snart.

herredømme, magt.

dvs. diamant.

lovprisende stemmer, smigrere.

en sjælden gang, undtagelsesvis.

svinger op, her nok i betydningen at være opstølt.

her: herskere på jorden, modsat herskeren i himlen; egl. skytsånder (vætter), der beskytter en bestemt landsdel mod fare.

heltes, krigeres.

Kongemoder er på linje med enkedronning en fast dynastisk betegnelse.

sceptret.

spids, skarp som et spyd, knivskarp.

formentlig: nattergalens smukke sang var for mig som gøgens kedsommelig kuk-kuk-kald, jf. ordsprogene i Mau 1879, nr. 8.400-8.402, og Grundtvig 1845, nr. 1.727.

dvs. huede.

Navnet på Harald Hårderådes banner. Se ordforklaringen s. 167.

inspicerede, gennemgik.

de kære minder om kampene, nattens drømme om dagens krigslege ved kæret (Iergraven); desuden hentydning til kærmindens lyseblå-violette farve.

Valens Keiserinder: valkyrierne, jf. udtrykket 'kejse valen': udvælge (kejse) hvem der skal falde i slaget. Se ordforklaringen s. 165. Kommaet mellem 'slog' og 'paa' er sandsynligvis overflødig (ligesom kommaet mellem gry og kvæld i femte verslinje). 'Slog på' betyder da: hentydede til. Haralds drømme drejer sig ofte om blå, rød og grå, hvilket han tolker som valkyriernes farver. Valkyrier knyttes til tre lignende farver (blå, rød og grøn) i *Vaulundurs Saga* (Oehlenschläger 1805, s. 5-6, 13-14). Denne saga af Oehlenschläger satte Grundtvig meget højt.

stormænds skjolde.

helte-, krigersår; kæmpemæssige sår.

(chancer ved et) kongevalg, udsigter til at blive valgt til konge.

variant af ordsprogene "Lykken hjælper de *Kjække*" og "*Dristig Mand staaer Lykke for*", jf. Mau 1879, nr.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

6.541, og Grundtvig 1845, nr. 384.

variant af ordsproget "Man har tit mange Frænder, men faa *Venner*" og lignende ordsprog, Mau 1879, nr. 11.314.

rejste, drog.

Lur var en fællesbetegnelse for historiske blæseinstrumenter, der blev anvendt til militære signaler.

hvad angår såvel æren som solden.

var jeg uden sidestykke.

maurere, muslimer.

krigstogt.

store dyster; dyster mellem helte og krigere.

straffede, kuede.

førte vinteren ind i byen. Vendingen er dannet som modsætning til det gængse udtryk 'at ride sommeren i byen' (hos Grundtvig: ad byen). Udtrykket knyttede sig til majfesten, hvormed man endnu i 1829 fejrede sommerens komme med larmende, militær festivitas. Se Troels-Lund 1914, bind 7, s. 191-198 samt 106 f. om kampen mellem vinter og sommer ved fastelavn.

heltens, krigerens skulder.

her: flåde bestående af skibe bygget af eg og gran.

Hvad havde det at sige! De drømme var uden betydning!

sømmer.

krigere, helte.

nedladende betegnelse for jarlen Harald Godwinson, der i 1066 overtog den engelske kongekrone og regerede indtil sin død i oktober, i Slaget ved Hastings.

min egne tætte formation, hvor store skjold dannede en mur. Slag blev ofte vundet ved at bryde modstandernes skjoldborg.

fyndord, ordsprog; udsagn.

variation af ordsproget "*Døden er Ende paa Visen*", Mau 1879, nr. 1.562.

gjorde som regel kort proces, gjorde det som regel hurtigt af med fjenderne.

havet.

summede.

også.

høvding, fyrste; en ældre betegnelse for bidronning.

dygtig; hurtig.

der var gode udsigter (til sød nektar og anden honningføde).

efter norske forhold.

udvirkede, producerede.

biværk: kubens indhold af voks og honning.

såvel som.

hav.

biværk: kubens indhold af voks og honning.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

høvdingen, fyrsten; bidronningen i ældre tekster, som opfattede viseren som hankøn. Teorien var dog forældet på Grundtvigs tid, jf. *Conversations-Lexicon* 1816-1828, art. "Bier".

gjaldt for, var ligeså meget værd som.

formentlig De Tolv Jævnbyrdige, heltene i sagnkredsen om Karl den Store. Se punktkommentaren til "Douzepers" i digtet "Angel-Sachserne", strofe 12.

den faste vending henviser her til etymologien for den franske betegnelse franc, som både kan betyde fri og frankisk, dvs. franskmændenes forfædre, der var kendt for deres frihed.

jarl over den vestnorske egn Møre, dvs. Ragnvald Mørejarl jf. ordforklaringen s. 152.

dvs. kyssede.

med så megen kraft.

frankeren, den franske konge Karl den Enfoldige.

nedladende betegnelse for jarlen Harald Godwinson, der i 1066 overtog den engelske kongekrone og regerede indtil sin død i oktober samme år, i Slaget ved Hastings.

bodelingen med normanneren. Hertug Vilhelm af Normandiet gjorde i 1066 sit krav på Englands trone gældende og bekæmpede jarlen Harald Godwinson som en tronraner.

efterkommer af Rollo, dannet som parallel til skjoldunge som betegnelse for de kongelige efterkommere af sagnkongen Skjold.

fik modstanderne ved Hastings til at gå i ring. Den faste vending henviser her til normannernes øjensynlige flugt om eftermiddagen. Med denne finte lokkede det normanniske rytteri det engelske infanteri til at bryde sin tætte formation. Det afgjorde efter sigende slaget til normannernes fordel. Se Mau 1879, bind 2, s. 175: "At ride i Ring med En".

selvom at, omend.

endnu.

bed han dog i græsset og døde på slagmarken.

kraftigere, mere mægtigt. Adjektivet bruges her også som kontrast til Vilhelm Erobrerens andet tilnavn Bastarden, der hånede ham som en uægte søn og illegitim arving.

krigstogt.

endnu.

pløjede normannernes skibe gennem bølgerne, sejlede normannerne omkring.

i forskellige lande.

hvor end der blev sejlet hen på bølgen; når det gjaldt om at vove noget.

fik normannerne det højeste terningkast, vandt normannerne spillet.

hav.

andre øer.

den mørkhudede maurer, her: de muslimske herskere på Sicilien.

havet.

viste, åbenbarede.

krigstogt.

hentydning til romersk sagnhistorie. Se noten om Sicilien og De Lipariske Øer som et "Kyklopisk Værk-Sted" i *Haandbog i Verdens-Historien* 1, s. 416.

glitrende, prangende; prægtig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

på den krigeriske vej i korsets tegn, på det storartede og heltedige Første Korstog (1096-1099).

fuldsnart: meget snart. Passagen varierer ordsproget fra *Den danske Rimkrønike*, der sammenligner lykken med glas: "Lykken hun maa vel lignedes ved Glar: naar det skinner allerklarest, da brister det allersnarest", Mau 1879, nr. 5.804, og Grundtvig 1845, nr. 1.674.

dvs. kronskud, topskud, her: de yngste led i det normanniske stamtræ med dets forskellige nyoprettede kongeriger.

i fangetårn, i fangetårnets kælder.

lederskab, overmagt.

italiensk; alle sydlige, fremmedartede folkeslag, jf. kaudervælsk.

efter fr. La Manche om Den Engelske Kanal.

ligesom, ganske som.

belærte, underviste (munkene) som læremestre. Se beskrivelsen af klosteskolen i Bec s. 139.

således, i så høj en grad.

dvs. fagre.

videnskabens, historievidenskabens.

ophavsmand, opfinder, jf. noten om Wace på s. 164 f.

her: genre (rimkrøniken).

(meget) længe.

mærke.

samle til en politisk enhed.

(meget) brat.

variant af ordsproget "Navnet gjør Intet til Sagen", Mau 1879, nr. 6.861b, og Grundtvig 1845, nr. 1.939.

dvs. schwabere, medlemmer af Hohenstaufen-dynastiet fra Schwaben i det sydvestlige Tyskland.

(meget) dyr.

usikker, ustabil.

franker, salisk hertug over Franken i Midttyskland.

fast vending lånt fra ordsproget "Ingen flytter saa sit Bo, han mister jo baade Hoser og Sko", jf. Mau 1879, nr. 2.214. Vendingen henviser til Henrik 4.s bodsgang til Canossa i januar 1077 i spinkel påklædning og hans angerfulde venten på pavens nåde.

og lombarderen.

drilleri; svig, skurkestreg.

modige, tapre.

Frederik 1. var medlem af Hohenstaufen-dynastiet fra Schwaben i det sydvestlige Tyskland. Hans italienske tilnavn Barbarossa betyder rødskæg. De hvide ben er en kontrast til det røde skæg og er muligvis en ordleg med den hvide klud for enden af en svaber.

grusom som en tiger imod sin modstander, hertug Henrik med tilnavnet Løve. Verslinjen hentyder muligvis til ordsproget "Mod Mús er Kat som Løve, men mod Tiger som Mús", Mau 1879, nr. 6.671, og Grundtvig 1845, nr. 1.847.

glitrende, prangende; prægtig.

prale.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

sceptret.

dvs. knækket (perfektum participium).

også.

hentydning til Roms Syv Høje.

scepter.

allerede.

hentydning til Roms Syv Høje.

såvel som.

tiden.

standure, tårnure og andre større ure med klokkeslag.

dvs. prente, trykke.

jf. ordsproget: "Man kan ikke leve af Luften", Mau 1879, nr. 5.711 og 5.486, og Grundtvig 1845, nr. 1.600.

fører til, giver.

giganter; helte.

krigere, de schweiziske lejesoldater.

endnu.

stadig.

klippeskrænten.

såvel som.

de krigeriske lurer. Lur var en fællesbetegnelse for historiske blæseinstrumenter, der blev anvendt til militære signaler. Kæmpelure kan også læses som det meget store horn, alpehornet.

sæde for en jarl, stamborg for greverne af Habsburg.

alle større bygninger (modsat hytterne).

efter ty. Wach(t)lohn: skat opkrævet siden middelalderen af undersåtterne til betaling af lønnede vogtere (*Deutsches Wörterbuch*, opslagsordene Wachgeld, Wachlohn og Wachtlohn).

rygtedes, blev fortalt.

har krigeriske hensigter.

(meget) streng.

kombination af ordsproget "Som Herren er, saa følge ham *Svende*" og diverse ordsprog om fogeder (som Hermann Gessler) og andre onde stedfortrædere for en fraværende hersker (kejser Albrecht 1. af Habsburg), bl.a. "Ond Foged bliver ei god, før man faaer en værre", "Ondt i Huse, hvor Ingen er Kuse (Kyse) (men tigange værre, hvor hver er Herre)" Mau 1879, nr. 10.278, 7.131a og 4.031, samt Grundtvig 1845, nr. 1.090, 761, og 1.283 med den citerede udgave af det sidste ordsprog; 'kuse' er en person, som kyser (skræmmer).

nej, dvs. I skal neje (imperativ pluralis).

(meget) snart.

Nyårsmorgen angiver hos Grundtvig generelt et epokegørende nybrud. Her hentydes til schweizernes erobring af borgene Rotzberg og Sarnen nytårsmorgen 1308. Erobringen og nedrivningen indgår i traditionen om den schweiziske frihedskamp mod habsburgerne, som er genfortalt af Johannes Müller (Müller 1806, bind 2, s. 1 f.) og dramatiseret i Friedrich Schillers *Wilhelm Tell*, 5. akt, 1. scene (Schiller 1804, s. 206-224).

en nat (her den 31. december) i juletiden, dvs. mellem 24. december og 6. januar.

troskab.

efter Burgenbruch, ty. betegnelse for schweizernes opstand i 1307-1308, hvor de ifølge traditionen lagde habsburgernes borge i ruiner (*Historisches Lexikon der Schweiz*, opslagsord Befreiungstradition).

den høje tinde.

satte på prøve, udfordrede.

generationer.

endnu.

heltenes genfærd.

den maleriske historiker med sine livagtige beskrivelser. Se ordforklaringen til Johannes Müller, s. 148 f. Maler er muligvis også et ordspil på efternavnet Müller, ty., en møller. En møller blev på dansk kaldt 'maler' i betydningen 'den, som maler korn'.

genfærd.

såvel som.

røvere bosat i skove og andre afsides egne.

ranke, ubøjelige, stolte.

såvel som.

digtekunst.

dvs. kunst.

Firenze var forundret over sig selv, det vil sandsynlig sige: forundret over sin pludselige opblomstring i 1200-tallet. Byens opblomstring uddybes i ordforklaring s. 145 f.

handelsvarer.

hvorend der var plads ledig i skibets lastrum.

profitten; skibene.

ligesom, således som.

dvs. guelfer, pavens tilhængere i de middelalderlige italienske bystater.

dvs. ghibelliner, den tysk-romerske kejsers tilhængere i de middelalderlige italienske bystater.

egl. lægekunstens overnaturlige beskytter, Asklepios. Hentydning til Frederik 2., der gjorde Syditalien til centrum for lægekunst i den vestlige, latinske kulturkreds.

efter Hygieia, gr., sundhed. Denne gudindes bæger symboliserer lægekunsten sammen med Asklepios' slange og stav.

også.

befandt sig, var gemt i.

det normanniske Hauteville-dynasti, der beskrives i digtet "Normannerne", afsnit 4. Frederik 2. var den sidste hersker fra dette dynasti.

kompasnålen. Magnetkompasset kendes i Middelhavsområdet fra 1100-tallet og blev herfra efterhånden udbredt i det nordlige Europa, jf. ordforklaringen til Amalfi, s. 136 f.

tåber, tosser.

dvs. styrmandskunst, navigation; politisk lederevne (gennem romerretten).

den fornemste, høje sal i et palads; sandsynlig hentydning til Brunelleschis kuppel på Firenzes domkirke og dens skildring af Dommedag.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

endog, selv.

dvs. lærte.

erstatning.

får.

Latinernes stamfader optræder her som repræsentant for latinsk lærdom og det latinske sprog.

også.

lærdommens, videnskabens.

tyrkernes morderiske styre, især hentydning til den tyrkiske erobring af Konstantinopel i 1453, jf. digtet "Konstantinopel", strofe 7.

Hellenernes stamfader optræder her som repræsentant for det græske sprog og lærdom, der især fra 1453 fik sin renæssance i Vesten, jf. digtet "Konstantinopel", strofe 7.

heltenes genfærd.

langsomt og højtideligt bevæge sig igennem.

dødelig såret.

genfærdene (af heltene).

dvs. efeukrans. I 1310 genoptog de italienske digtere den antikke tradition at krone en digter af udødelig værdi med en krans af stedsegrønne laurbær, jf. udtrykket poeta laureatus. Efeu er blandt de stedsegrønne planter.

månesygen (epilepsi); her: Italiens sygelige nedgangsperiode.

prøvet på, spekuleret på.

narrer, tosser.

dvs. husvalet, opmuntret.

narrens plads.

ordsprog, jf. Mau 1879, bind 1, s. 598, og Grundtvig 1845, nr. 1.585.

dvs. syntes.

gerninger, bedrifter.

mennesker, som snart skal dø.

kom (imperativ pluralis).

da.

dvs. syntes.

hentydning til ordsproget om at spænde buen for højt, jf. Mau 1879, nr. 6.744, og Grundtvig 1845, nr. 1.300.

adlyde.

der sig.

salg til en pris, der kun er lav, fordi varen er røvet. Hentydning til den middelalderlige afladshandel.

jf. ordsproget Mau 1879, nr. 6.323, og Grundtvig 1845, nr. 1.791.

adlød.

befaling.

Jeg indkaldte til et krigstogt for at beskytte Den Hellige Grav i Jerusalem. Hentydning til den pavelige

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

proklamation af Det Første Korstog i 1095.

i det hinsides.

så hen over mig, ignorerede min autoritet.

ædle folk.

fyringsseffel, en besked på at skrubbe af. Eufemisme for at dø, her: blive brændt på kætterbålet.

såvel som.

bandede; svor højtideligt.

i Det Nye Testamente en betegnelse for Satan (kaldes også Beliar).

han, som fulgte i Hus' spor, (Martin Luther) påberåbte sig De Hellige Skrifter som den eneste gyldige autoritet; Luther efterspurgte bibelske beviser fra mig (paven).

rosenkransen.

den slange, som ikke er besværges (afværget ved trolddom) og derfor når at bide og forgifte en, jf. Præd 10,11.

henlever med møje, har til dagen og vejen.

stedfortræder, vicekonge.

dvs. buyide. Buyiderne var de reelle herskere i det abbasidiske kalifat fra 945 til 1055.

hvornår.

Jeg valgte dér at konvertere til islam.

stole på, støtte sig til.

dvs. seldsjukker, jf. indledningen s. XII.

Franker var en muslimsk fællesbetegnelse for alle kristne fra Vesten (modsat tyrkernes græsk-ortodokse kristne undersåtter).

Mamelukkerne beherskede Egypten fra 1250 til 1517.

dvs. mongol.

det vil sige.

dvs. for lidt.

hentydning til halvmånen som et centralt islamisk symbol samt til ordsproget "Hunden gøer og[så] ad *Maanen* (og Maanen gaar alligevel sin stadige Gang uforstyrret)", jf. Mau 1879, nr. 6.253.

russer.

ungarer.

Franker var en muslimsk fællesbetegnelse for alle kristne fra Vesten (modsat tyrkernes græsk-ortodokse kristne undersåtter).

græske.

dem som det ville have været.

frankeren og russeren. Franker var en muslimsk fællesbetegnelse for alle kristne fra Vesten (modsat tyrkernes græsk-ortodokse kristne undersåtter). De britiske, franske og russiske flåder besejrede sammen den tyrkiske flåde i Slaget ved Navarino (1827), der var et vendepunkt i Den Græske Uafhængighedskrig (1821-1829).

dvs. spillede.

endog.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

også.

dvs. fønikereren.

således.

hentydning til den karthagiske dronning Didos selvmord på bålet som følge af Æneas' afrejse (*Aeneiden*, 4. Sang). Didos selvmord sidestilles her med den blodige afslutning på den romerske belejring af byen Numantia i 133 f.Kr., jf. ordforklaringen s. 153 f.

krigere, helte.

udkæmpede tvekampe.

dvs. svebere.

ganske vist.

tåle, udstå.

dvs. tålte, led.

nok.

Byen Léon (sp., løve) var under maurisk, muslimsk kontrol 712-754 og blev centrum for det kristne kongerige Léon, grundlagt i 913.

udstå, lide.

Byen Léon (sp., løve) var under maurisk, muslimsk kontrol 712-754 og blev centrum for det kristne kongerige Léon, grundlagt i 913.

helte, krigere.

Det spanske epos *Poema de Mio Cid* fra 1200-tallet nævner to sagnhelte af dette slægtsnavn, Diego González og Fernando González. De er begge sønner af hertugen af Carrión.

endnu.

den kongelige kappe i purpur farve.

Gran og æblekerne hentyder både til den endelige spanske erobring af Kongeriget Granada i 1492 og til granatæblet nederst i det spanske rigsvåben.

styre.

variation af de mange negative ordsprog om utakken 'til hove' (ved hoffet), f.eks. "Til Hove er en Times Gunst bedre, end ti Aars Tjeneste." Mau 1879, nr. 3.786.

på grund af.

(meget) rank.

(meget) høj, i betydningerne: lang; stormfuld.

strålende, glitrende, prægtig.

hentydning til løven øverst til højre i det spanske rigsvåben i feltet for Kongeriget Léon.

store, ædle mod.

fage: hurtigt, hastigt. Verslinjerne varierer ordsprogene i Mau 1879, nr. 5.798, bl.a.: "Lykkens Hjul er ustadigt." Lykkens (Fortunas) hjul og kugle er lige udbredte symboler.

de store egne, Den Ny Verden (jf. strofe 12, vers 3). Spanien havde mellem 1811 og 1826 mistet hele Latinamerika og beholdt kun Cuba og Puerto Rico.

penge-bar: pengeløs. Hentydning til ordsproget: "Den græder ej for Guld, [der] aldrig fik Guld at eje", Mau 1879, nr. 3.295, og Grundtvig 1845, nr. 1.010.

krigsbulder, oprør.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

jf. ordsproget om dem, som fødes senere end deres søskende og hurtigt udmattes: "Det er *ondt* at være silde fød og aarle mød [mødig]", Mau 1879, nr. 8.600, og Grundtvig 1845, nr. 2.043.

med rette.

de keltiske beboere af antikkens Lusitanien, det nuværende Portugal.

dvs. portugisere.

lidet kendte, næsten ukendte.

dvs. burgunder.

hentydning til udtrykket at have ben i næsen, Mau 1879, nr. 749, og Grundtvig 1845, nr. 199.

himmellegemernes bevægelser, her både navigation efter stjernerne og astrologi.

til fals for mig.

kostbar; dyrebar, mere ædel. Hentydning til hedvinen madeira.

kom jeg i hu, tænkte jeg på; fik jeg lyst til.

hentydning til ordsproget 'godt begyndt er halvt fuldendt', jf. Mau 1879, nr. 693, og Grundtvig 1845, nr. 205.

hejste handelsflaget (modsat orlogsflaget, der blev hejst før kamp), begyndte at handle.

dvs. muselmænd, muslimer.

gav godt med mælk.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 3.405, og Grundtvig 1845, nr. 1.034.

at kue muslimer (muselmænd) og sætte dem på smalkost. Bindestregen ved denne forekomst af Mussel-Mænd kan muligvis markere en ordleg: at spege (vindtørre) mænd så slatne som muslinger. En speget mand er en mager, indtørret gnavpot.

slappe, ryggesløse.

et blodrødt hav. Hentydning til Albuquerque's togt i Det Røde Hav i 1513.

Albuquerque erobrede Ormus i 1507 (og igen i 1513) og gjorde den muslimske bystat til en portugisisk vasalstat. Dermed ophørte Ormus' monopol på søhandlen med Indien. 'Grav' kan også betyde sejlrunde, dvs. Ormusstrædet (som parallel til Bab el-Mandel). En "Grav for sin Blaamands-Handel" kan ligeledes forstås på to måder. Den almindelige betydning er, at Albuquerque gjorde Ormus til en afslutning (grav) for sin krig (handel) mod de muslimske konkurrenter (blåmænd). Blåmand kan dog også hentyde til de mørkhudede indere på Malabarkysten og den omstridte eneret til samhandel med inderne.

mest fremtrædende skjald.

dvs. dronningehal, Portugals oversøiske imperie, jf. indledningen s. XVIII-XIX.

en bevidst sammenblanding af to modsatte vejrvarsler med rang som ordsprog: "Morgenrøde, Aftenbløde" (en rød morgenhimmel varsler regn om aftenen) og "Aften rød gjør Morgen sød" (aftenrøde varsler godt tørvejr næste morgen). Jf. Mau 1879, nr. 59, og Grundtvig 1845, nr. 1.857.

Maurerne slog helte kongen. Hentydning til kong Sebastião, der døde i slaget ved Alcazar under et fejlslagent korstog mod Marokko i 1578.

dronningetronen, det oversøiske imperie, jf. indledningen s. XVIII-XIX.

herredømme, det oversøiske imperie.

listen over etniske navne.

kunne lide; ledte efter, fandt.

profit, fordel. Se forklaringen af ordets nederlandske etymologi på s. 139.

hentydning til ordsproget "Mange leder om *Lykken*, men Somme leder *Lykken* om", dvs. disse få bliver

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

opsporet af lykken, jf. Mau 1879, nr. 5.774, og Grundtvig 1845, nr. 1.678.

en kræmmers butik, handelsplads, messe.

også.

ridderens skulder.

lagde han stolt Det Gyldne Skind (ordenskæden Den Gyldne Vlies) over sine skuldre.

variant af ordsprogene "Alting er snart fal (ell. til fals) for *Penge*" og "Den *Dyd*, man [ud]øver, er ej for Penge fal", jf. Mau 1879, nr. 7.429, og 1.465.

kongekronen. Se noten på s. 156 om hertug Filip den Godes afslag på kejserens tilbud om at modtage kongeværdigheden.

Grundtvigs oversættelse af Karl den Dristiges tilnavn.

han satte hovedet (livet) på spil, han risikerede sin hals.

kongekrone; egl. kappe.

kongeværdigheden.

i alle lande, i hele verden.

Karl den Dristige faldt i kamp mod schweiziske landsknægte (stodderen fra Alperne). Hans overdådige hertughue var bl.a. udsmykket med en meget stor, berømt diamant. Huen solgte rådet i den schweiziske by Basel som krigsbytte for en meget stor sum penge. Få eller sælge noget 'for en hat' (fast vending): for en slik, for næsten ingen penge.

Grundtvigs oversættelse af Karl den Dristiges tilnavn.

variation af allitterationen 'ikke mange sure sild værd'. De spegede, store 'flamske sild' var en vigtig eksportvare.

dvs. ægge på sværd, hellebarder og andre våben.

gik tabt.

hovedet, sit liv.

gå med i købet.

hentydning vendingen 'at være af det gode' og til Filip 3.s tilnavn, den Gode.

mere lig.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 8.924, og Grundtvig 1845, nr. 2.385.

ville bestemme over.

over.

mulig hentydning til ordsproget "Den der ikke vil nøjes med *Halvt*, mister tit *Alt*", jf. Mau 1879, nr. 3.464. Se også Grundtvig 1845, nr. 1.046: "Heller dele *halvt* end miste *Alt*."

hentydning til ordsproget om ikke at spænde buen (strængen) for hårdt, jf. Mau 1879, nr. 6.744, og Grundtvig 1845, nr. 1.300.

fast vending med betydningen hjerteligt, af et godt hjerte. Her vendes de gode hensigter på hovedet, jf. noten s. 136 om Albas grusomme styre. Desuden skildrer propagandaen om spaniernes grusomhed (den såkaldte Sorte Legende) til tider, hvordan spaniere rev hjerter ud af ofrenes legemer.

vores liv stod på spil.

flamlænder.

Amsterdams indbyggere skubbede på med begge hænder for at fremskynde den politiske todeling af Nederlandene i det protestantiske nord og det katolske syd, jf. strofe 20 og noten om Amsterdam på s. 137.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

'Mit og dit' var desuden en fast betegnelse for den private ejendomsret.

allerede.

skude fra Amsterdam.

såvel som.

Sammenslutningen af De Syv Generalstater, der ved Utrechtunionen i 1579 dannede De Forenede Nederlande. Disse syv provinser adskilte sig dermed fra de habsburgske provinser mod syd. I Nederlandenes våbenskjold holder en løve syv sølvpile med guldspidser og guldfjer. Bundtet blev i Den Bataviske Republiks (1795-1806) våbenskjold fremstillet som et romersk fasces-knippe, der blev holdt sammen af et bånd.

således også.

flamlænder.

dvs. bataver, se ordforklaringen s. 139.

individuelle fordele, hver delstats fremgang (modsat kongerigets fælles lykke).

dvs. historisk kunstfærdighed; historievidenskab.

sin næste, medmennesket.

ligesom.

Anthonis van Dyck og andre hollandske malere, som fulgte hans stil; Anthonis van Dyck og de andre, langt mindre kendte malere med samme efternavn, f.eks. Floris van Dyck.

passende.

billedkunst; malerisk beskrivelse.

historikerens skrivepen og dens historiske skildring.

således også.

vallonsk, med negativ medbetydning af kaudervælsk.

dvs. kunst.

ruskomsnusk, hjemmelavet mad, der mangler smag.

prangende; prægtig.

vi få ram på det.

få bugt med.

hentydning til den berømte retsfilosof Hugo Grotius (de Groot).

overtrumfer alle historieskrivere i stil med Herodot.

Det habsburgske dynasti har to grene, det østrigske Haus Habsburg-Österreich og det spanske Casa de Austria.

Berns territorium. Bern udgjorde indtil 1798 Nordeuropas største bystat og kontrollerede bl.a. Aargau, tæt på stamborgen Habsburg. Aargau blev i 1803 en selvstændig kanton.

Fyrstehuset Habsburg stammer fra borgen Habsburg i Aargau.

også.

Efter skade får man dog erstatning. Mulig variation af ordsproget om at afpasse erstatningen efter skadens ophav, omfang eller årsag: "Man maa tage *Bod*, dér man fik sin Bane". Mau 1879, nr. 898, og Grundtvig 1845, nr. 260.

grundet, på grund af.

Casa de Austria, den spanske fløj (gren) af det habsburgske hus (dynasti).

et våbenskjold, der rummede kejserørnen med to hoveder og de kejserlige insignier i sine kløer: sceptret (spiret), rigsæblet og rigssværdet.

Flise og fjæl er to af de geometriske, heraldiske figurer (skurer), der opdeler et våbenskjold. Et våbenskjold fik bl.a. tilføjet nye figurer, når et dynasti erobrede nye områder eller gjorde krav på territorier. 'Gæster' kan hentyde til habsburgernes bristede håb om meget store territoriale udvidelser gennem Trediveårskrigen (1618-1648).

hvad end.

dvs. Den Westfalske Fred (1648).

variation af ordsproget "*Fanden* er sortere, end han afmales", jf. Mau 1879, nr. 1.916.

Den nordligste (halv)del af det forhenværende hertugdømme Burgund, dvs. De Spanske Nederlande, blev afstået til de østrigske habsburgere i 1714.

dvs. datter.

krigere.

den stolte søster (her: nære kvindelig slægtning), som kunne hamle op med sin nære mandlige slægtning. Maria Theresia hævdede sin og sine sønners arveret til habsburgske besiddelser og afviste i Den Østrigske Arvefølgekrig (1740-1748) det krav, der blev rejst af hendes kusines mand, Karl Albrecht af Bayern. Se noten s. 158 til Den Pragmatiske Sanktion.

en vældig stor hånd; en krigers hånd. Hentydning til Napoleons krige mod Østrig.

kløgtige.

gøres sløve og ukampdygtige gennem trolddom.

i våbenfærd, i kamp.

krigertrop, helteskare.

boltrede.

mærke om hans fremtid, jf. brugen af mærker til vejrvarsel og lignende spådomskunst. Isbjerge og stål indgår hverken i våbenskjoldet for slægten Waldstein eller for Wallensteins fyrstendømme Friedland.

gløder, glødende aske.

byge ved byen Leipzig. Hentydning til Gustaf 2. Adolfs sejr over Tilly i Slaget ved Breitenfeld (nær Leipzig) i 1631.

koldfeberen, kuldegysningen, hentydning til Ferdinand 2.s svage helbred.

kamp.

endnu.

bolde (modige) krigere.

i begyndelsen af november. November blev ifølge enkelte kilder i førkristen tid kaldet blotmåned, da man ved vinterens begyndelse gav ofre (blot) til guderne (Magnusson 1829, s. 30; *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* 1954-1978, bind 2, sp. 10-14, opslagsord: blot). Her hentydes til Slaget ved Lützen, den 6. november 1632, og til Gustaf 2. Adolfs død i slaget, der blev præsenteret som en heltmodig selvpofrelse (blot) for alle protestanter.

således, så meget.

helteskjald.

triller, fuglesang.

tolerant irreligiøsitet eller gudløshed. Hentydning til Frederik 2.s omstridte ateistiske holdning og den preussiske stats ældre og mere positive ry for religiøs tolerance.

uanset dette.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

således.

på alle leder og kanter.

dovne arbejdsdyr, der spændes for ploven; brugt som skældsord om lavt rangerende personer.

næppe, sandsynligvis ikke.

præsterne i deres sorte præstekåber.

dvs. kulører efter fr. couleurs.

også.

allerede.

gavn.

med en dags frist, i løbet af kort tid.

højadelige; naboer.

dvs. brodne pander, svære kvæstelser.

vovestykke, jf. fr., aventure.

dvs. briter, hentydning til normannernes erobring af England i 1066.

dvs. betale den (rosen, lovprisningen).

tyren, hentydning til englænderne, jf. John Bull og digtet om "John Bull".

trange kår, dårlige vilkår.

store pigebarn, unge kvinde, hentydning til Jeanne d'Arc.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 8.966, og Grundtvig 1845, nr. 1.271.

velbekendt.

dvs. huguenotter, de franske reformerte protestanter.

ganske vist.

dvs. Bartholomæusnatten, massakren på huguenotterne fra den 23. til den 24. august 1572, jf. ordforklaringen s. 140.

var ej mand for opgaven, var ej opgaven voksen, jf. Grundtvig 1845, nr. 1.400. Ordsproget leger her med navnet på den ansvarlige katolske konge, Karl 9.

mulig hentydning til ordsproget: "Skarpest *Krig* gjør varigst *Fred*", jf. Mau 1879, nr. 5.041, og Grundtvig 1845, nr. 2.369.

mine konger fra fyrstehuset Capet (capetingerne) titulerede sig konger 'af Bourbon'. Bourbonnernes status som capetingisk sidelinje forklares på s. XV.

fuglevinger, her: gåsepenne (anvendt som skriveredskab); egl.: en gåsevinge anvendt som støvekost.

døde, blev myrdet.

Ordsproget betød tidligere også at klare sig selv og bestemme over sig selv, jf. Mau 1879, bind 2, s. 232, og Grundtvig 1845, nr. 2.266.

kviksølv-ånder, skønånder, jf. ordforklaringen s. 150.

i hobevis.

til overflod, umådelig.

ligesom det er hurtigst at tælle til tallet et.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

hovedsagen, det vigtigste.

således også.

agiterede, udbasunerede.

dvs. pikant efter fr., piquant.

og; også. Hentydning til ordsproget om at lade ord gå ind ad det ene øre og ud af det andet, jf. Mau 1879, nr. 1.133 og 12.124, og Grundtvig 1845, nr. 2.698.

ligesom.

den årlige afgift på landejendommens afgrøder, der især skulle betales til kirken og oprindeligt udgjorde en tiendedel.

trælast.

dvs. grovvarer, råvarer, som eksempelvis korn og foderstof.

hurtigt, hastigt; fagre, skønne.

den store økse til at fælde træer med. Her: guillotinen. Mulig hentydning til ordsproget "Hvo som kaster Buløxe ad Vorherre, ham vender han Skaftet igjen", jf. Mau 1879, nr. 3.262.

ved hoffet, ved Europas hoffer. 1700-tallets hoffer fulgte moden ved det franske hof.

gavn.

ganske vist.

også.

dvs. skarpe kunst, muligvis Napoleons krigskunst.

dvs. kunsten, muligvis krigskunsten.

skamletterne, de spydige bemærkninger.

det gyldne skrin (et folkeviseudtryk), her: tronstolens sæde.

dvs. hyldning.

flækkede ørne, fast betegnelse for den tyske dobbeltørn med to hoveder, der vender bort fra hinanden. Siden 1600-tallet havde den franske krone forsøgt at etablere Rhinen som Frankrigs østlige grænse.

skænderier mellem børn.

Man plukkede høner (bebrejdede hinanden) og legede en af de mange børnelege, hvori der indgår en ræv.

spil på skakbræt, her: krigskunst i tætte, uflexible og relativt små formationer.

bedrifter.

ligesom.

dvs. valen, slagmarken.

hoveder, hjerner.

kander til te, kaffe og kaffefløde. Te og kaffe kom på mode i 1700-tallet.

hentydning til 1700-tallets kritiske historievitenskaber og dens skeptiske indstilling til beretningerne om Ægyptens bygningsværker hos Herodot.

taleren med den dybe basstemme; den talende leder (bas).

Montagnen (efter fr., La Montagne), den radikale politiske fløj anført af Robespierre, jf. ordforklaringen s. 139.

såvel som.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. eng (eller enge). Mulig hentydning til slotshaven ved Tuileries-paladset, der var residens i revolutionstiden og især er berømt gennem Stormen på Tuileries 20. august 1792.

fornemme, høje sale i paladser.

Montagnen (efter fr., La Montagne), den radikale politiske fløj anført af Robespierre, jf. ordforklaringen s. 139.

forvekslede.

krigeriske og heltemodige ansigtsudtryk eller ansigstræk.

gruben, graven. Kule betyder egentlig et vildt dyrs hule, jf. løvens hule, og Robespierre blev ofte kaldt en grusom tiger.

her: fuglenes konge, ørnen.

også.

muldyret.

også.

rækken af doger. Dogerne var de valgte herskere over Republikken Venedig, som Napoleon opløste i 1797.

bryde staven: fordømme endegyldigt. Napoleon opløste i 1797 republikken Genua, der havde behersket hans fødeø, Korsika, fra 1347 indtil 1729.

kunstsamlinger. Hentydning til Napoleons systematiske indsamling af kunst som krigsbytte til museet Louvre.

dvs. i huj (og hast), hurtigt.

Snore blev anvendt som målestokke, her ved opmålingen af pyramiderne under Napoleons felttog i 1798-1799.

dvs. hu.

dvs. zamorinen, se ordforklaringen s. 160.

genfærd.

hegn, mur af bølger.

også.

Diademmet var et værdighedstegn for persiske og hellenistiske herskere. Her hentydes til herskabet over et stort rige som belønning til den, der kunne løse Den Gordiske Knude.

Politikere fra familierne Pitt og Fox konkurrerede i to generationer med hinanden om den britiske regeringsmagt. Ordforklaringen på side 157 henviser til Charles James Fox og William Pitt den Yngre.

forenet.

sæk med to lukkede ender, der blev slænget over vandringsmandens skulder eller lastdyrets ryg.

endnu.

stolede.

ørnefluglene. Hentydning til de franske hærstyrker gennem deres ørnefaner, de såkaldte aigle de drapeau.

ødemarken, de ukrainske og russiske stepper.

dvs. od og ægge: stik- og hugvåben.

snefygning, snestorm.

bolde (modige) krigere.

skillingsviser.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. styrke.

store knøse, unge krigere.

ringbrynjer, rustninger.

blæse bort.

da.

kranse i bytte for de mange kroner, jeg havde erobret siden 1797. Hentydning til Traktaten i Fontainebleau fra april 1814, hvor Napoleon abdicerede og blot beholdt titlen som Fyrste af Elba, hvor han gik i eksil. Offerkranse henviser her sandsynligvis til de kranser, der lægges på en afdød krigers grav for at hædre hans offer.

endnu.

krigere, helte.

ranke, ubøjelige, stolte.

genfærd; blege afskygning.

her: gladiatorkamp, hvor kombattanterne kæmper til døden; egentlig: ridderturnering.

endnu.

dvs. husvale, opmuntre, trøste.

ganske vist (indrømmelse).

dvs. mønt.

guinea-mønter: de britiske guldmønter, der blev slået mellem 1663 og 1814.

dvs. møntet, slået.

damp, med hentydning til dampskibe.

dvs. ror.

skibskran; leg; musik.

mit herredømme, briternes kolonialrige.

efter 'The Queen of the Ocean', eng. betegnelse for England som verdens stærkeste sømagt.

dvs. nøgle.

led, døjede.

overgreb, overlast.

dvs. huede.

indbyggerne i en af de største fønikiske handelsbyer, Tyros. Fønikerne betegnedes i ældre udgaver af *Det Gamle Testamente* som 'de tyrier og sidonier'.

således.

allerede.

kunsten at drive handel i de små købstæder og landsbyer. Her muligvis bondefangeri, jf. fønikernes brug af glasperler som betaling for tinn, briternes eftertragede metal (Grundtvig 1833, s. 179).

efterlod.

Et bryst af stål betegner en stålsat vilje og et ufølsomt hjerte. En ståltunge er en knivsæg. Ståltungemålet kan desuden betegne en engelsk forkærlighed for spidse bemærkninger.

Jeg holder nu skarpt øje med det. Ordsprog, jf. Mau 1879, bind 2, s. 312, og Grundtvig 1845, nr. 2.066.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

som erstatning for sine røvertogter.

ganske vist kun giver poetisk talent. Vendingens modsætningen er, at arven bogstaveligt talt burde udmønte sig i engelske pund (Pound Sterling).

dvs. grant, klart, tydeligt.

sig lønner, afkast giver.

henvisning til hhv. Vilhelm Erobrerens andet tilnavn Bastarden og til den heraldiske fagbetegnelse léopard (léopard passant) om en gående løve hvis ansigt er rettet mod beskueren. Denne franske fagbetegnelse passer på de tre løver i det engelske kongehus' våbenskjold. De heraldiske fagbetegnelser var omstridte, og mange beskrev blot løverne i det kongelige engelske våbenskjold som løver, ikke leoparder.

personificering af normannerne.

Modsat de hidtidige erobrere berigede normannerne hverken Englands tungemål (de holdt tand for tunge) eller landets materielle situation (hånden). Kombinationen af hånd og tand hentyder måske til ordsproget "En flittig Haand og sparende Tand køber Andres Hus og Land", jf. Mau 1879, nr. 2.186. Dette ordsprogs lovprisning af flid og mådeholdenhed vender digtets engelske kommentator til en kritik af normannernes nærighed. 'Købet' af andres jorde kan knyttes til normannernes ran af angelsaksernes jorde efter 1066, jf. digtet "Normannerne", strofe 3.

På s. 144 i anmærkningerne nævnes kampen om den engelske trone mellem de normanniske fyrsteslægter Lancaster og York, der hhv. førte en rød og hvid rose som deres heraldiske emblem. Tronkrigene kaldes derfor The War of the Roses (1455-1487, da. Rosenkrigene).

diplomer, hvor kronen på skrift sikrede adelens og folkets privilegier, navnlig Magna Carta fra 1215.

variation af ordsproget 'at være fri som fuglen i luften', Mau 1879, bind 1, s. 259, og Grundtvig 1845, nr. 710.

endog.

hentydning til handelskompagniet The East India Company. Det var handelskompagniet, der besad de store områder i Indien, indtil den britiske krone i 1857 overtog suveræniteten.

fraregner (subtraherer) jeg, snarere end jeg adderer (tilregner) det. Hentydning til tabet af de britiske kolonier gennem Den Amerikanske Uafhængighedskrig (1776-1780).

embargo. Hentydning til Kontinentalblokaden, der fra 1807 til 1814 skulle forhindre al britisk handel med det europæiske kontinent.

fornemmede.

sætter en stopper for mig, spærrer sejladserne for mig. Sandsynligvis hentydning til den stigende britisk-russiske rivalitet og det omstridte forbud mod krigsskibes passage gennem Bosphorusstrædet.

også.

her også bogstaveligt: en bredside fra et flåde fartøj.

flækket, splittet.

I fortidig sammenhæng henviser "Gale" til gælerne, Grundtvigs fællesbetegnelse for de fleste keltisk-britiske folkeslag. "Belge" er da oldtidens belgiere, der i det første århundrede før Kristus invaderede England og besatte kystområderne. Grundtvig anså belgierne for et nordisk-germansk folkeslag ligesom de senere indvandrede angelsaksere (Grundtvig 1836, s. 199-201). Ud fra denne betragtning er de moderne englændere opstået i en sammenblanding af sprog- og kulturkredse og er et talerør for forskellige livssyn.

gavn, fordel.

overmodigt, frækt.

variation af 'The Queen of the Ocean', eng. betegnelse for England som for verdens stærkeste sømagt.

overmodigt, frækt.

dvs. stamtavle. Hentydning til *Den angelsaksiske Krønike*, hvis stamtavle over skefingernes betegnelse Skef som Noas fjerde søn.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

fornemme slægt.

jf. ordforklaringen s. 166: den personificerede folkeånds.

dvs. kunst.

udhugge, sammentømre.

hentydning til den faste vending 'at synge for det nyfødte barns vugge', hvor et overnaturligt væsen gennem sang bestemmer barnets skæbne.

også.

hentydning til ordsproget "Hver *Fugl* synger med sit Næb", Mau 1879, nr. 2.471, og Grundtvig 1845, nr. 728.

ned fra oven.

således også.

højsang (mest fremragende digtning, lovprisning); højtidelige sang; sang i et højt, eksalteret toneleje.

således også.

grundet.

skurren, f.eks. bølgenes skurren mod skibets skrog.

meget sært.

På s. 138 i anmærkningerne forklares sammenligningen af England med Noas ark.

På s. 138 forklares det i anmærkningen til Arke-Land, hvorfor digtet sammenligner forskellen mellem oldtidens hedenske verden og middelalderens kristne verden med skellet mellem de to verdener før og efter syndfloden.

dvs. kælke.

det vilde hav.

adskilt.

jf. ordforklaringen s. 166: den personificerede folkeånd.

således.

hav.

også.

glas.

også.

mulig hentydning til talemåden at sætte en anden briller på næsen, dvs. narre vedkommende, jf. Mau 1879, bind 1, s. 92.

flaget på hans (Noas) ark.

tåbeligt.

her især havene rundt om Danmark.

dvs. køl.

havet.

bægeret og dets indhold (vandet fra Mimers brønd).

endnu.

allerede for længe siden, for længst.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

fast betegnelse for skæbnens bestemmelser, her formentlig også: historiens bog, historiens vidnesbyrd.

den høje, prægtige sal i et palads.

mørtel.

sandsynligvis en hentydning til syner set med det såkaldte søndagsøje. Ifølge folkelig overtro havde søndagsbørn en evne til at se det, der for andre er dunkelt, især i fortiden eller fremtiden.

efter 'The Queen of the Ocean', eng. betegnelse for England som for verdens stærkeste sømagt.

er blevet færdig med at stråle.

jf. ordforklaringen s. 166: den personificerede folkeånd.

her sandsynligvis de forskellige folkeslags ret til selv at styre deres egen skæbne (den nationale selvbestemmelsesret). Folkehav bruges ellers om menneskemasserne og om disse massers herredømme, dvs. demokratiet. Den demokratiske styreform tog Grundtvig i 1829 (og senere) afstand fra.

tilegnelsen af visdommens perler (jf. Ordsp 3,13-15), her: indsigten i levnedsløbet, historien.

lykken er med.

store tænkeres jordiske rester.

det døde udsagn, den vending, der er så mager som et skelet.

tiltalende ydre.

udmalet, beskrevet i historiske romaner.

udmale, beskrive i historiske romaner.

dvs. pictere, det keltiske folkeslag i det nordlige Skotland.

dvs. gælere, picternes sydlige keltiske slægtninge.

stå for syn: holde til et kritisk eftersyn. Her betyder bjerge dels det skotske højland, dels Walter Scotts skildring af historisk veldokumenterede heltegerninger i modsætning til James Macphersons fingerede Ossian-kvad. Strofen bygger også på ordsproget 'syn går for sagn', det synlige gælder for mere end sagn, jf. Mau 1879, nr. 9.911, og varianten hos Grundtvig 1845, nr. 2.629.

spøgelsesagtig helt.

kender man Fingals fyrsteslægt ud og ind.

noget at berette.

ædle sten, Sconestenen.

skal han tænke på helvedes pinsler.

legede med henrettelsen, dræbte mig to gange; egentlig: spillede hasardspil med Døden. William Wallace blev først hængt, men bødlen tog ham ned fra galgen, mens han endnu var i live. Efter særdeles grusomme lemlæstelser halshuggede han Wallace og firdelte derpå hans lig.

formentlig: fandt det rette sindelag. Mellem 1298 og 1306 vekslede Robert the Bruce to gange mellem den engelske og skotske side i kampen om den skotske trone.

helteskare, krigerskare.

dødelig sygdom.

Den engelske efterfølger Edvard 2. magtede ikke at besejre Robert the Bruce. Variant af ordsproget at være karl for sin hat, jf. Grundtvig 1845, nr. 1.400.

krigere, helte.

skotternes le. Hentydning til den skotske opstilling i en falanks-lignende formation. Skotternes mur af spyd sikrede dem sejren over den engelske ridderhær.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. bregner.

riddernes sporer (med et ordspil på ukrudtsplanten ridderspore).

dvs. skæpper (rummål på lidt over 17 liter).

Lur var en fællesbetegnelse for historiske blæseinstrumenter, der blev anvendt til militære signaler.

kamp, krig.

således (med pennen i stedet for med sværdet).

Banquos spøgelse, jf. Shakespeares *Macbeth*, 3. akt, 4. scene.

ligbåre.

dvs. pictisk, fra Nordskotland og Det Skotske Højland.

dvs. gælisk, fra det sydlige Skotske Lavland.

meget; velsagtens; ganske vist.

velsagtens; ganske vist.

Vandskuddet er et skud på træet, der fremkommer på roden, stammen eller et andet uhensigtsmæssigt sted. Strofens to første verslinjer hentyder til Karl Edvard Stuarts invasion af Skotland i 1745 og hans nederlag i Slaget ved Culloden i 1746. Her besejredes han af styrker ledet af den regerende britiske kongefamilie, hannoveranerne, der var af tysk afstamning. Karl Edvard var sønnesøn af den sidste Stuart på den britiske trone, Karl 2., der var blevet fordrevet i 1688. På denne baggrund giver det bedst mening at gå ud fra en omvendt ordstilling og paradoksal pointe: Det er vandskuddet (Karl Edvard), som fælder den stuartske (eller skotske) kongestamme.

klagende tale, versemål; egentlig: juridisk anklage.

hof (ved hovedstaden London).

allerede.

overgår i åndelig henseende, føler sig mere overlegen end; ser længere ud i verden end. De tre læsemåder hentyder alle til Edinburgh som hovedsædet for den betydningsfulde 'skotske skole' af oplysningsfilosoffer.

i højsædet, til værdighed og magt.

dvs. mongolerne.

indtog, erobrede.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 2.370, og Grundtvig 1845, nr. 688.

Strofen henviser til to ordsprog: "Skarpest *Krig* gjør varigst Fred" samt "Den, som vil *Øjemedet*, maa ogsaa ville Midlerne." Med andre ord må Rusland føre hård krig for at sikre sig en varig fred. Se Mau 1879, nr. 5.041 og 12.100, samt Grundtvig 1845, nr. 2.369 og 2.911.

en hård omgang. Hentydning til Napoleons store tab i Slaget ved Borodino (7. september 1812) samt Moskvas afbrænding (14.-18. september 1812).

den kolde dukkert. Hentydning til tabene under Napoleons tilbagetoget gennem Rusland i vinteren 1812-1813.

den osmanniske hersker, sultanen.

helt blind.

dvs. kunst.

handelsvarer.

Hentydning til nordmændene (og deres nære islandske slægtninge), der forfattede de samtidige bevarede historieværker om ynglingekongerne.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. Skötkonung, tilnavnet til den svenske konge Olof. Tilnavnets betydning er uvis, men knyttes ofte til skøde eller skat.

stive, ubøjelige; ranke.

runebogstaver, runeindskrifter. Hentydning til *Heimskringla*, der blev forfattet på Håkon 4. den Gamles tid. *Heimskringla* giver den første omfattende beskrivelse af ynglingeslægten, der ellers kun har efterladt sig mindesmærker (bautastene), her især gravhøjene ved Gamle Uppsala (Fyrresvold, jf. s. 147).

kongelige gravhøje.

fornemme slægt, her: kongeslægt.

prale.

dvs. datter.

på ny; helt fra bunden, uden nogle historiske rødder.

dvs. køl, her stedfortrædende for hele skibet og skibsfart i almindelighed.

tåber, tosser.

udsagn, ordsprog.

hentydning til ordsproget 'mange bække små gør stor en å', jf. Mau 1879, nr. 6.323, og Grundtvig 1845, nr. 1.791.

krigere, helte.

også.

dvs. nynnen.

mit dunkle forhistoriske rige; hentyder formentlig til de konkurrerende optegnelser af kongestammerne i dansk sagnhistorie. Se anmærkningen s. 161 om kong Skjolds herkomst samt de ni vidt forskellige kongetavler i Suhm 1779, s. 5-49.

altid, trods alt.

dvs. neget.

inden for, bag.

praler.

krigere, helte.

vingeskudte, faldne, stækkede.

dvs. søster.

også.

fredselskende afdøde, især Frode Fredegods efterkommere fra den danske kongeslægt, skjoldungerne.

en fjern afkrog i det fri.

dvs. jøkel-dalen, dal med gletsjer.

runebogstaver, runeindskrifter.

griflen (stylus), der i antikken og middelalderen blev anvendt til at skrive på vokstavler. Hentydning til Saxos latinske gengivelse af gamle danske fortællinger.

dvs. prikkede.

hentydning til ordsproget om den, hvis venner for det meste er døde: "Han haver faa *Venner*, som har mange grønne Grave", jf. Mau 1879, nr. 11.293, og Grundtvig 1845, nr. 538.

sammenlignet med.

Bølgeheste hentyder til skibe og sejlads. Der hentydes til danskernes sømandsevner og sandsynligvis også vendingen 'at ride til vands': sætte en modstander til vægs og gøre vedkommende til grin.

skib af blade som i en bog. Der hentydes også til Skidbladner, Odins skib, med planker så tynde som knivsblade.

særlige, løjerlige skib.

også.

dvs. køl.

oversættelse af navnet på Odins skib, Skidbladner, norrønt, 'med planker så tynde som knivsblade'.

ganske vist; meget.

dvs. syntes.

for verden, af verden.

helteskare, krigerskare.

ved det førstnævnte (dåben).

ved det sidstnævnte (nadveren).

helte, krigere.

dvs. ørken.

bøgeløv, der er springer ud i maj.

dvs. styrke.

blot tilsyneladende. Henvisning til Kristus' genopstandelse.

hæderskrans af roser som kroning af et fromt liv, jf. "livets sejrskrans" (Åb 2,10). Grundtvigs religiøse konnotationer gennemgås af Toldberg 1950, s. 39-41.

dvs. jordklumpen, mennesket.

snak, sludder, vrøvl.

søjle eller statue rejst til ære for nogen.

jernklædt mand, mand i rustning.

befolket med, beboet af.

dvs. ptolemæernes.

universitet.

handelscentrummet.

dvs. varer.

personer (her: handelsmænd) fra Genova.

tappert.

dvs. angelsaksere.

troværdigt, sandsynligt.

afsløret i.

levede længere end.

alment anerkendte.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

særegen, speciel.

skriftsprog.

dvs. prentede, udgivet på tryk.

dvs. angelsaksere.

befolket med, beboet af.

afgørende slag.

digt, epos.

jævnbyrdige: ledsager og kriger. Se punktcommentaren om "Douzepers" (De Tolv Jævnbyrdige) i digtet "Karl den Store", s. 60.

hentydning til Noas ark.

bemærkelsesværdigt, vigtigt.

antikke, førkristne. Hentydning til Den Første Verden (1 Mos 6), som Gud udslettede med Syndfloden.

universitetet.

krøniker om briterne, skrevet på de keltiske sprog bretonsk og walisisk (kymrisk).

dvs. staldbrødre, våbenfæller, nære venner.

det germanske folk bosat ved Rhinens munding, ifølge traditionen nederlændernes forfædre.

nederl.: nytte, gevinst.

dvs.

gavn, fordel.

grundlagde.

dvs. efter Kristus.

Montagnen (efter fr. Montagne) var Nationalkonventets radikale fløj under Den Franske Revolution. Navnet skyldes, at montagnarderne samledes øverst i konventets mødesal, der var opbygget som et amfiteater.

dvs. gøtisk, fra Gøtaland i Sydsverige.

tappert.

en god ven af.

mandslinje, den direkte linje af mandlige arveberettigede efterkommere.

dvs. dattersøn.

tilnavn.

natten før Sankt Bartholomæus' navnedag, natten fra den 23. til den 24. august, her i 1572.

dvs.

udførte på.

gjorde landgang.

fæstning, hovedkvarter.

spaniernes erobring af Portugal.

det sidste mandlige led i.

dynasti.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

det sidste mandlige led i.

dynasti.

Jahve, navnet på israeliternes gud i Det Gamle Testamente.

flygtninge fra Tyros.

bispesæder.

moderne engelske (modsat oldengelske, angelsaksiske).

digte.

allerede.

bibelsk betegnelse for alle uciviliserede folkeslag, jf. Kol 3,11. Grundtvig delte desuden opfattelsen af skyterne som en fællesbetegnelse for adskillige folkeslag fra Østersøområdet, bl.a. angelsakserne og goterne (Grundtvig 1828, s. 174 og Suhm 1781, s. 312).

resterende.

dvs. syntes.

åbenlyst.

anses for, gælde for.

under ingen omstændigheder.

flamlænder.

emblem, insignie, her: den korsfane, der blev båret i Konstantins hær (labarum).

med nød og næppe.

bibelske digte, gendigtninger af bibelske passager.

mest betydningsfulde.

passet på, bevaret.

.

nyere tids europæiske.

stod i sin fulde kraft, her: skrev.

dvs. staldbror, våbenfælle, nær ven.

dvs. morerne, maurerne, jf. forklaringen af "Morer" s. 152.

ærens mark, slagmarken.

jævnbyrdige.

vandrer.

fra.

bemærkelsesværdige.

Longshanks, de lange skanker (ben), en hentydning til Edvard 1.s usædvanlige højde.

fyrstehusene.

personlig sekretær.

Buekryster er Grundtvigs fordanskning af Einars tilnavn Tambeskælver, der betyder den, der får buestrengen til at skælve.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. Ormen hin Lange, Olaf Tryggvasons sagnomspundne vikingskib.

dvs. lumskt.

yndlingsværk for; yndlingsværk skrevet af. Voltaire og mange andre franske oplysningstænkere skrev selv artikler i det franske *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. Derfor kan livstykke her måske også betyde livsværk og indbegrebet af den franske oplysningsfilosofi.

dvs. staldbrødre, kampfæller.

fyrstehuse.

dvs. kymrisk, walisisk.

bemærkelsesværdigt.

bevarede skrifter.

fortræffelige, fremragende; enkeltstående, ualmindelige. Den anden betydning hænger sammen med den generelle mangel på engelske historieskrivere, som Grundtvig konstaterede.

bemærkelsesværdige.

dvs. dattersøn.

højlænderne, beboerne af the Highlands.

dvs. gæleres.

de antikke forfatteres.

dvs. kunst.

forfatningsmæssige.

hals- og håndsret, uindskrænket herredømme.

banede medicierne vejen for.

passende, korrekt.

forunderligt; mærkeligt.

den nyere tids.

ganske vist.

købes alt for dyrt.

afklares, oplyses, forklares.

den østrigske gren af det habsburgske dynasti.

mandslinje, den direkte linje af mandlige arveberettigede efterkommere.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 2.157, og Grundtvig 1845, nr. 2.045.

tappert.

var.

Det spanske epos *Poema de Mio Cid* fra 1200-tallet nævner to sagnhelte af dette slægtsnavn, Diego og Fernando González. De er begge sønner af hertugen af Carrión.

dvs. castilianske.

dvs. morerne, maurerne, jf. forklaringen af "Morer" s. 152.

erobring.

forfatter.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

det sidste mandlige led i.

Det Gyldne Skind, Den Gyldne Vlies.

herskede; optrådte som herre.

mest enkle, ligefremme.

kraftfulde, mægtige.

togtet, felttoget.

blev udsat for.

dvs. huguenotter.

bjerg i Alperne; maleri af Alperne.

Mose hentyder både til en lav, sumpet mose (i modsætning til bjergmassivet) og til Moses som forfatter til Mosebøgerne, især den sidste, kedsommelige del fra 3. til 5. Mosebog.

staten set som et organisk hele.

norrøne.

dvs.

krav.

ophøjede sig til, gjorde sig selv til.

dvs. søstersøn, nevø.

dvs.

drev han dog kun gæk med.

kogleri, trolddom.

dvs. sorte kunster, forbudt magi.

dvs.

dvs. vætter gjort af kviksølv.

den relativt nye vending 'at have kviksølv i sig/i livet' havde normalt den lidt mere negative betydning af at være urolig og have krudt i røven, jf. *Ordbog over det Danske Sprog*, opslag "Kvægsølv" og Mau 1879, bind 2, s. 396.

åndrige, kultiverede.

helte, krigere.

dvs. østrigerne.

foregangsmanden blandt.

sig.

åbenlyst, helt sikkert.

dvs. syntes.

at den ikke.

universitet.

universiteter.

Manioterne (maniaterne, mainotterne) boede på Mani, den midterste af de tre halvøer på det sydlige Peloponnes. Manioterne var særdeles uafhængige og kæmpede ofte indbyrdes (Brockhaus 1819, bind 7, s.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

327). I Europa blev de hyldet for deres bidrag til Den Græske Uafhængighedskrig (1821-1829).

dvs. mamelukker.

dvs.

dvs. mongolerne.

dvs. mamelukkerne.

centralasiater, turkmenere.

bestemme.

dvs. beyer, tyrkisk embedstitel.

taget.

dvs. østrigerne.

dvs. skærsommer, juni.

dvs. maronitterne.

dvs. muhamedanske, muslimske.

fra byen Tyros på den fønikiske kyst.

kejserdømme.

dvs.

lat., memor, erindrende, huskende, et adjektiv om den, som husker godt.

åbenlyst, helt klart.

sand, den rette.

Grundtvigs betegnelse for historiefilosofien og historievidenskaben.

dvs. muhamedanere, muslimer.

sådan, således.

senest, her: umiddelbart før de drog fra Nordafrika til Spanien.

dvs. østrigerne.

sejlede ind.

vigtigste, mest betydningsfulde.

udkom, blev udgivet på tryk.

bemærkelsesværdige, betydningsfulde.

den nyere tids.

dvs. galskab.

berøvet.

åbenlyst, helt sikkert.

digtekunst.

handelscentrum.

overhøjhed.

højlænderne, beboerne af the Highlands.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

erindre, bevare.

dvs. gæliske.

højlandsk, skotte fra the Highlands.

dvs. efter Kristi.

fremstilles, beskrives.

dvs. staldbrødre, våbenfæller, nære venner.

drømme ved vintersolhverv eller i en vinternat. Vinteren var på Grundtvigs tid et gængs billede på livets vinter, livets sidste fase. Midsommernat ved sommarsolhverv var i folketroen kendt for de overnaturlige kræfter og er også kendt gennem Shakespeares *A Midsummernight's Dream*. En dansk pendant er Nicolai Sætofts digt *Aandernes Maskerade. Vinternatsdrøm* (1816).

Grundtvig oversætter ret frit fra Pantheonkirkens officielle latinske navn *Basilica collegiata di Santa Maria ad Martyres*. Grundtvig omdanner først de navnløse hellige martyrer fundet under Pantheon (ad Martyres) til alle hellige martyrer og dernæst til alle helgener. Disse grupper er nævnt i andre kirker viet til *omnium martyrum* hhv. *omnium sanctorum*.

pavedømme.

dvs. muhamedanske, muslimske.

bemærkelsesværdigt, sigende.

nemt; hurtigt.

indtil.

omfattende, her: fælles, latinamerikanske.

hentydning til ordsproget om, at ikke alt, der glitrer (glimrer), er guld, jf. Mau 1879, nr. 3.296, og Grundtvig 1845, nr. 1.008.

medvirkede.

sandsynligvis.

dvs. fønikisk.

hvad resten angår.

i Grundtvigs terminologi de fintfølede folkeslag, som danskerne og oldtidens grækere, modsat andre mere kropsfikserede eller overdrevet forstandige folkeslag som tyskerne (Michelsen 1955, s. 49).

fremragende, meget velanset.

dvs. fønikerne.

landstrækning, strimmel land.

kendte.

dvs. fønikisk.

dvs. mønter.

selvstændigt.

dvs. castilianske.

adelsfamilie, hertuginje.

mandslinje, den direkte linje af mandlige arveberettigede efterkommere.

selvstændigt.

en svag afskygning af det gamle kongerige; et spøgelsesrige, rige beboet af de afdødes ånder (skygger).

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

grav, gravsted.

dvs. østrigerne.

dvs. datter.

arvefølge, tronfølge.

variation af ordsproget 'enhver er sig selv nærmest', jf. Mau 1879, nr. 7.003, og Grundtvig 1845, nr. 1.997.

åbenlyst, helt klart.

skildringen.

dvs. søstersøn, nevø.

mest kløgtige, snu.

den nyere tids.

vinkelskrivere, uduelige sagførere.

føre ordet ved at råbe højest.

selv.

Rollo, der på Grundtvigs tid også blev kaldt Rolf.

nydeligt, anstændigt.

stod i sin fulde kraft, her: malede.

dvs. lægekunsten.

universitet (Schola Medica Salernitana).

den nyere tids.

grundlagde.

dvs. aragonske.

den nyere tids.

stod i sin fulde kraft, her: skrev.

dvs. kunstig, kunstfærdig.

er Shakespeare uden mage.

dvs. honnet, ærbar.

fortrinnet, førstepræmien, æren.

handlekraftige; begivenhedsrige.

dvs. mongolsk.

grundlagde.

småkonge; marionet.

fattiglem.

dvs. datter.

lykkejæger.

dvs. rødmosset.

dvs. kongedatter.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

Republikken Venedigs område. Venedig kontrollerede Bergamo og det vestlige Lombardiet fra 1428 til 1796.

alment.

hieroglyfferne, de hieratiske (præstelige) skrifttegn.

åbenlyst, helt sikkert.

dvs. møntet.

habsburgerne.

bemærkelsesværdig, betydningsfuld.

nyere tids tyske.

nemt; hurtigt.

dvs. staldbrødre, våbenfæller, nære venner.

forbilledlige digtere; egentlig: forfattere af didaktiske digte (læredigte).

forbilledlige tænkere, filosoffer.

kedsommelighed, smagløshed.

fremmane.

ånder af de afdøde.

forvandle til en højere form, forædle, gør endnu klarere.

dvs. galskab.

bemærkelsesværdigt, vigtigt.

dvs. prentet, udgivet på tryk.

allerede.

hentydning til *Waces Roman de Brut*.

de kvinder, som kejser, dvs. udvælger, hvem der skal dø på slagmarken.

dvs.

ifølge.

udpegede, bestemte.

afskediget, opsagt kontrakten med.

digteren fra Schwaben i Sydvesttyskland.

efter mensvæрге: svæрге en mened, falsk ed. Den kristne alliance blev forud for slaget forrådt af den kristne serbiske fyrste, Đorđe Branković. Han var dog ikke del af alliancen.

stendynge, ruinhob.

allerede.

uoverkommeligt tilbageslag, ubodeligt knæk.

indtil.

dvs. østrigerne.

er bevaret.

bortrev, tog livet af.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. datter.

lærenem, kvik.

overfladisk.

allerede.

kryptiske, gådefulde. Hieroglyfferne var i 1820'erne først lige begyndt at blive afkodet.

Grundtvig antog at faraonernes bygningsværker var opført af jætter i tiden før syndfloden, jf. Grundtvig 1833, s. 81.

felttog.

Anvendt litteratur

- [Brockhaus, F.A.] udg. (1816-1828) *Conversations-Lexicon, eller encyclopædisk Haandbog over de i selskabelig Underholdning og ved Læsning forekommende Gjenstande, Navne og Begreber med Hensyn til Folke- og Menneske-Historie, Politik, Diplomati, Mythologie, Archæologie, Jordbeskrivelse, Naturkundskab, Fabrik- og Manufacturvæsen, Handel, de skjønne Kunster og Videnskaber, indbefattende tillige de ældre og nyere mærkværdige Tidsbegivenheder, oversat efter den tyske Originals tredje Oplag, med adskillige Forandringer og Tillæg*, overs. af H.A. Kofod, bind 1-28. København
- Camões, Luís Vaz de (1572) *Os Lusíadas*. Lissabon
- *Danmarks Og Norgis Kirke-Ritual* (u.å.: 1685). u.st.: København. Anvendt i den digitaliserede udgave fra http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2014071624004
- Grimm, Jacob & Wilhelm Grimm (1854-1960) *Deutsches Wörterbuch*, bind 1-34. Leipzig. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://woerterbuchnetz.de/DWB/>
- Grundtvig, N.F.S. (1829) *Krønike-Riim til Børne-Lærdom med Indledning og Anmærkninger*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1833-1843; 1833-1856) *Haandbog i Verdens-Historien. Efter de bedste Kilder. Et Forsøg*, bind 1-3, bind 1 (1833) og bind 2 (1836); *Middel-Alderens Historie*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1840) *Phenix-Fuglen. Et Angelsachsisk Kvad förstegang udgivet med Indledning, Fordanskning og Efterklang*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1842) *Krønike-Riim til Levende Skolebrug med Oplysninger*, 2. rev. udg. [1829]. København
- Grundtvig, N.F.S. (1845) *Danske Ordsprog og Mundheld, samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1875) *Danske Ordsprog og Mundheld, samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig*, 2. udg. København
- *Historisches Lexikon der Schweiz* (1998-) Anvendt i den digitale udgave <http://www.hls-dhs-dss.ch/>
- *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder, fra vikingetid til reformationstid* (1957-1978), udg. Johannes Brønsted, Bernt Hjejle, Lis Jacobsen, Peter Skautrup, Niels Skyum-Nielsen, Axel Steensberg, Georg Rona, John Danstrup & Allan Karker, bind 1-22. København
- Magnusson, Finnur (1829) *Den første November og Den første August. To historisk-kalendariske Undersøgelser, med et Tillæg om Höjtidsbauner, Offerbaal, Nödild og Ilddyrkelse*. København. Anvendt i den digitaliserede udgave fra https://books.google.dk/books?id=c_UNAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=da#v=onepage&q&f=false
- Mau, E. (1879) *Dansk Ordsprogs-Skat*, bind 1-2. København
- Michelsen, William (1955) "Den unge Grundtvig som kulturpsykolog. Om 'Europa, Frankrig og Napoleon'" i *Grundtvig-Studier* 1955, s. 38-57. København
- Müller, Johannes von (1786-1808) *Der Geschichten schweizerischer Eidgenossenschaft*, bind 1-5, bind 2: *Von dem Aufblühen der ewigen Bünde*. Leipzig
- Oehlenschläger, Adam (1805) "Vaulundur Saga" i *Poetiske Skrifter*, bind 2, s. 1-74. København
- Schiller, Friedrich (1804) *Wilhelm Tell.[.] Schauspiel [...]*. Tübingen. Anvendt i den digitaliserede udgave http://www.deutschestextarchiv.de/book/show/schiller_tell_1804
- Shakespeare, William (1600) *A Midsommer nights dreame [...]*. London
- Shakespeare, William (1623) *The Tragedy of Macbeth*. London
- Suhm, Peter Friderich (1774-1781) *Critisk Historie af Danmark, udi den hedenske Tid, fra Odin til Gorm den Gamle*, bind 9: *Tabeller til den Critiske Historie af Danmark*. København
- Sætøft, Nicolai (1816) *Aandernes Maskerade. Vinternatsdrøm*. København
- Toldberg, Helge (1950) *Grundtvigs symbolverden*. København
- Troels-Lund, T.F. (1914-1915) *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede*, 4. udg., bind 1-14.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

København & Kristiania

- Vind, Ole (1999) *Grundtvigs historiefilosofi*. København
- Vogel-Jørgensen, T. (1975) *Bevingede ord. Mere end 12.000 kendte litteratur-citater, historiske ytringer, sprog-klicheer, talemåder, slagord etc.*, 5. udg. [1940]. København